

előretölt

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

3 Lovas Ildikó:
Szép Amáliák7 Tóth Szilárd:
Esztergomi bazilika
és a rugalmas
nővérek11 A 100 éves Nemes
Nagy Ágnes

2022. március 19. V. évfolyam 3. szám

vezérvess

Sz. Kanyó Leona

A költő jussa

Bűn?
Van itt bűn. Van rengeteg.
Bűnlényegét ki,
ugyan ki, s mikor érti meg?

Földhangon szól hozzám a föld.
Bácska? Bánát? Brdo? Szerémség?
Nem az elnevezés,
hanem a FÖLD beszél:
„Belőlem vagy! Tőlem jobb legyél!”

Vízhangon szólnak hozzám
s tovább rohannak a vizek:
„Ne nevünket vagy hosszunkat
de árapály-törvényeinket figyelj!”

A hegyek hegyhangon szólnak:
„Megmutattuk az első vipérát,
a te dolgoz – ha félsz – ösvényeinket
cikkcakkugrásokkal szelni át.”

Fűhangon lapul alattam a fű,
virághangon dadog a virág,
bokornyelven titkolózik a bokor,
ághangon himbálózik az ág.

Emberhangon szólna az ember,
de mondanivalója nem maradt.
Bűnrészesnek vitatgat minden
fűt, hegyet, fát, vizet, bogarat.

(Hazatérés, Cnesa Kiadó, Kanizsa, 1995)

A tér határai 2.

tárca

PADLÁS

„Ég és föld között itt áll a padlás...”
Először ez a sor jutott eszembe, s azóta is ennek a dalnak a dallamát dúdolom. Hiszen egy valamirevaló padlás tényleg e kettő között van. Ahány ház, annyiféle padlás. Mind-egyik olyan, amilyen emberek lakják a házat. Eddigi életemhez három padlás kapcsolódott.

Az egyik anyai nagymamámék padlása. Azt nem szerettem. Félttem tőle. Nehezen lehetett felmenni a meredek lépcsőin. Odafele pedig sötétség uralkodott. Hiába a két ablak, mégis. Mindig úgy gondoltam, hogy odafele lidércek, gonosz manók laknak, akik csak arra várnak, hogy engem ijesztgessenek. Igyekeztem is mindig a teregetéssel, aztán uzsgyi, amilyen gyorsan csak lehet, irány lefelé. Az a padlás kicsit hasonlított a nagymamámra. Ő is olyan kis gonoszkodó manóvá vált idős korára. Ezt a „manós” szokását most, 92 évesen is megőrizte...

A másik padlás apai nagypapáméké. Ebben a házban olyan igazi, békebeli nagynénik laktak, bazsalikom- és süteményillattal, jó humorral, kedvességgel. De a padlásra sohasem mentem fel. Eleinte nem engedtek, mert kicsi voltam, és rossz volt a lépcső. Aztán valahogy én nem mentem. Tiszteletet parancsolt. Úgy véltem, a legendás Flament nagypapa lelke onnan irányítja a lenti történéseket. Aztán, amikor a nagynénik elmentek, és a ház eladásra került, nem tudtam hazamenni. Folyton dolgoztam, még hétvégeken is. Így ez a találkozás elmaradt. Pedig csudálatos, titkos dolgok kerültek elő. Régi fotográfiák, rajzok, könyvek. Ezeket most én vigyázom.

A harmadik padlás a mi házunk padlása. Ide jó volt felmenni. Világos volt, és barátságos. Szerettem teregetni, utána bele-belenézegetni a dobozokba, hátha kincset találok, vagy éppen olvasni az erre a célra kialakított kuckómban. Ha pedig este be kellett zárni az ablakait, akkor lehetett kicsit nézegetni a csillagokat az égen, vagy ha vihar közelgett, a cikázó villámokat látva számolni a másodperceket a dörgésig.

Amikor érettségire készültem, az egyik nap délelőttjén csak én maradtam otthon. Apu dolgozni ment, anyukám a bevásárlást intézte. Nem

Flament Krisztina

Kék ajtó

tudtam tanulni. A telefon ötpercenként megszörrent, a kutyám pedig úgy gondolta, hogy most fokozottan védelmeznie kell, hiszen egyedül vagyunk a házban, ezért minden nesze ugatni kezdett.

Fogtam magam és az érettségi tételeket, és felmentem a padlásra. Egy régi asztalhoz telepedtem le. Ijedten fedeztem fel, hogy az egyik sarokba vadméhek fészkeltek be magukat. Gondosan szemügyre vetjük egymást, kicsit farkasszemet is néztünk. Úgy döntöttünk, hogy én nem zavarom őket az építkezésben, ők pedig engem a tanulásban. Ez így is lett. Odalent nem csöngött többet a telefon, a kutya is megnyugodott. Békésen tanulni kezdtem. Magamba szívtam a kertből beáramló illa-

tokat, a beszűrődő napfényt és a tudásmorzskákat. (Ma úgy mondanák, hogy a pozitív energiákat.)

Ettől a naptól kezdve mindennap felmentem. Nem értették, hogy ki- nek ilyen szép és nagy szobája van, mi a fenének megy a padlásra tanulni. Miért? Miért? Mert az a padlás vigyázott rám, és segített nekem. A barátom lett.

E sorok írásakor egy nyolcemeletes, lapos tetős ház negyedik emeletén lakom. Padlásunk nincs, de közel a kék ég, és az ablakomból látom a csillagokat is. Hiányzik az a régi, titkokat rejtő padlás, és hiányzik a ház is, amelyhez tartozott.

„... amely összekötné
Földdel a menny kapuját!”
(Arany János)

esszé

REGGELRE KELVE FÉLELEM SZÁLLTA MEG A LAKOSSÁGOT

NAPLÓ AZ 1848-1849-ES MAGYAR SZABADSÁGHARC ESEMÉNYEIRŐL

Mák Ferenc

Kevés a föllelhető korabeli beszámoló az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc délvidéki eseményeiről, a véres összetűzések történetei jószerevével a visszaemlékezések nyomán rajzolódnak ki a kései utókor előtt. Ritka kivételt jelent az 1930-ban Aradon megjelent *A pancsovai minorita rendház naplója (1718–1850)* című kiadvány, melyet Wild Endre fordított latinból, és látta el értelmes bevezetővel. Wild leírása szerint a kiadvány az Assisi Szent Ferenc által alapított conventualis minorita rendnek Szent Erzsébet pártfogása alatt álló magyarországi rendtartományhoz tartozó, egykor a Segítő Szűz Máriáról, később Borromei Szent Károlyról nevezett pancsovai tiszteendő rendház naplója. „Vezetni kezdtük nt. Wilkovszky Vendel atya házfőnöksége és plébánossága alatt az 1791. évben, városunknak a török ellenség részéről történt második megszállása és elpusztítása után.”

A kötetben a požarevaci békekötéstől 1800-ig terjedő évtizedek eseményeinek csak rövid összefoglalása olvasható, a naplószerű beszámoló az 1801. esztendővel kezdődik. Az első bekezdésekben – a krónikási szándékról árulkodó módon – amolyan, az előzményekről tájékoztató kortörténeti összefoglaló olvasható: miután Savoyai Jenő herceg seregei 1716-ban Temesvár városát s vele a Bánát legnagyobb részét, következőleg Pancsovát is visszacserezték a császári-királyi jogarnak, s a következő esztendő augusztus 18-án a vitéz hadvezér magát Belgrádot is szerencsésen elfoglalta, megtörtént a „pozserovaci (sic!) békekötés”, melynek értelmében Temesvár s a hozzá tartozó területek újlag „a felséges császár tulajdonává lettek, a visszahódított vidéken a császári-királyi törvényszolgáltatás és a római katolikus vallás kezdett lassankint gyökeret verni”. A napló visszatekintés-szerűen megjegyzi: az 1804. év februárjában Szerbiában a rácok elhatározták, hogy a már oly hosszú idő óta hordozott „szörnyűséges otoman ígát” lerázzák, és nyíltan fellázadnak ellene. A naplóíró szerzetes egyformán sajnálkozik a szenvedő köznép sorsa és a kieső termés felett.

Az 1848. év azután – úgy tűnik – egyszerre meghozta a krónikás számára a méltó

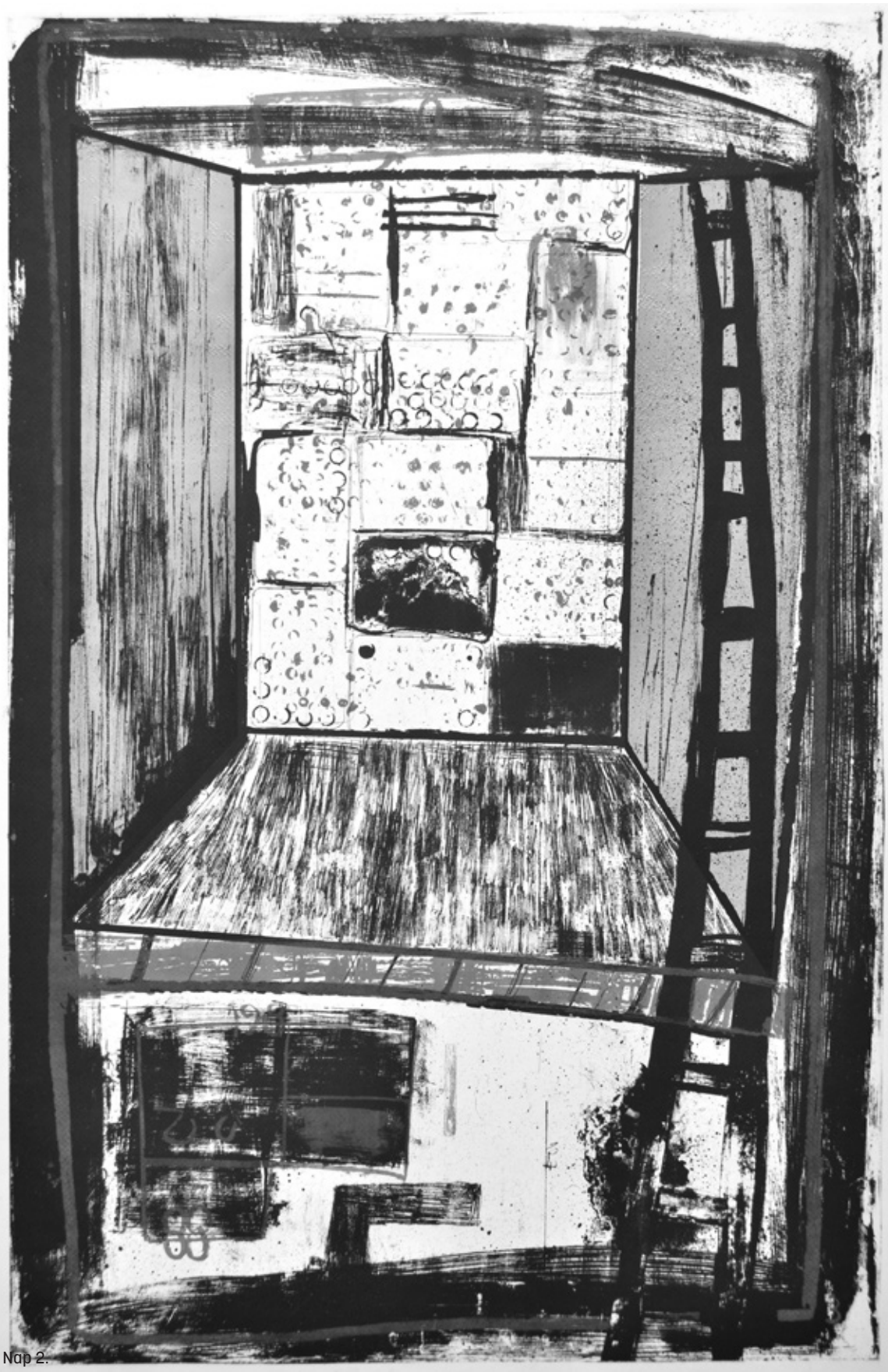
feladatot. „A Franciaországban kitört lázadás nem sok jót ígér! – olvasható az első magyar nyelvű bejegyzés a naplóban, melynek nyelve eddig kizárólag a latin volt. – Remény és rettegés közben leszünk a friss híreket. Már jött is egy új: Bécsben, a különben oly békés és csendes császárvárosban is kitört a forradalom. Vér folyik az utcákon. Az országglás régi rendje megváltozott. A világhíres miniszter, Metternich száműzetett. Néhány nap múlva Pesten is nagy népmozgalom indult meg. Új alkotmányt adtak, magyar minisztériumot alapítottak. Az adófizető (jobbágy) népet felszabadították urai hatalma alól. [...] Minden magyar ajkán e szavak lebegnek: »Szabadság és Egyenlőség.«” A naplóbejegyzések elárulják, hogy iskolázott, az események jelentőségét tisztán felismerő írástudó rötta a sorokat. Mondatai tömörek és felettébb drámaiak. Egészen bizonyos, hogy a szabadságharc eseményeit egyetlen személy rögzítette, aki lépten-nyomon elárulta a magyar forradalom iránti rokonszenvét. Június 1-jén érkeztek az első hírek a szerbek betöréséről, „akik Zimonyon keresztül Karlovicig akarnak hatolni”. Június 21-én csapatosan szállítják a falvakból Pancsován keresztül az elvakult fölkelőket, akik „rakoncátlanságukkal és ordításukkal megfélemlítik a békés lakosságot”. Hírek érkeznek arról is, hogy a magyarok ellen támadó szerbek Perlaszon és Alibunáron két nagyobb táborot ütöttek. A július 15-ei bejegyzés szerint: „A beképzelt felkelők már hetekkel ezelőtt hirdették, hogy a mai napon bevonulnak Budára. Azért, hogy valami mégis történjék, éjjel a perlaszi táborból megindultak észak felé, de miután az écskai hídról ágyúkkal üdvözölték őket, és az erdőből a katonaság rájuk tört, délelőtt 11 óra tájban táborukba visszavonultak.” 1849 februárjában és márciusában azután a szerbek a magyarok által elhagyott egész Bácskát és a Bánáságot végigpusztították. „A magyar lakosság elmenekült falvaiból Szeged felé. Különösen Zentán kegyetlenkednek a szerbek a magyarokkal, több mint kétezret lenyaktak. Szegedet is meg akarják támadni.” A dicsőséges tavaszi hadjárat történései a krónikást is magukkal ragadták, lelkesen üdvözölte a honvédeket: nagy volt a fel-

fordulás, a szerbek a rabolt holmikkal átkelési lehetőséget kerestek a Száván, de csónakot csak aranyért lehetett bérelni. Augusztusban azonban bizonytalan hírek érkeztek a déli határszélre: „Halljuk, hogy a császári katonaság orosz segítséggel Budát s Pestet elfoglalta.” 9-én „a magyar hadsereg hirtelen parancsot kap Pancsova és a határ elhagyására. Estefelé az összes magyar katonaság csendben távozik”. Egy nappal később „az itt maradt magyar tisztek közül néhányat a császáriak Zimonyba visznek fogságba. Reggelre kelve félelem szállja meg a lakosságot, nehogy va-

lami baj történjék az ittmaradtak és a bejövők között”. S utána már csak tétova sorok következnek, érezhetően több a hallgatás, mint az események őszinte rögzítése. Wild Endre szerint a naplót 1850. szeptember hó óta felületesen vezették, sőt érthetetlen okból 1852-ig a bejegyzések szünetelnek, csak 1852 novemberében folytatódik.

A *pancsovai minorita rendház naplója (1718–1850)* című kiadványhoz írt bevezetőjében Wild Endre elmondta: a napló magyar szövegét a háború alatt, 1915-ben rendezte sajtó alá Wittigslager Károly pancsovai nyomdájá-

ban. Kézirat gyanánt mindössze 50 példány készült. „A következő év elején hadi szolgálatban az aradi várban történt áthelyezésem után a munka megakadt, és a kinyomott ívek öt példány kivételével a pancsovai minorita rendházban maradtak.” Az eredeti naplót azonban sikerült Aradon a rendfőnökség irattárában elhelyezni. A békekötés után a minoritáknak távozniuk kellett Pancsováról. A rendház minden vagyonával a horvát papok kezébe került; így a kinyomtatott naplóívek is, melyeket közülük „a mai napig sem sikerült megszerezni” (1930).

Napp 2.

SZÉP AMÁLIÁK

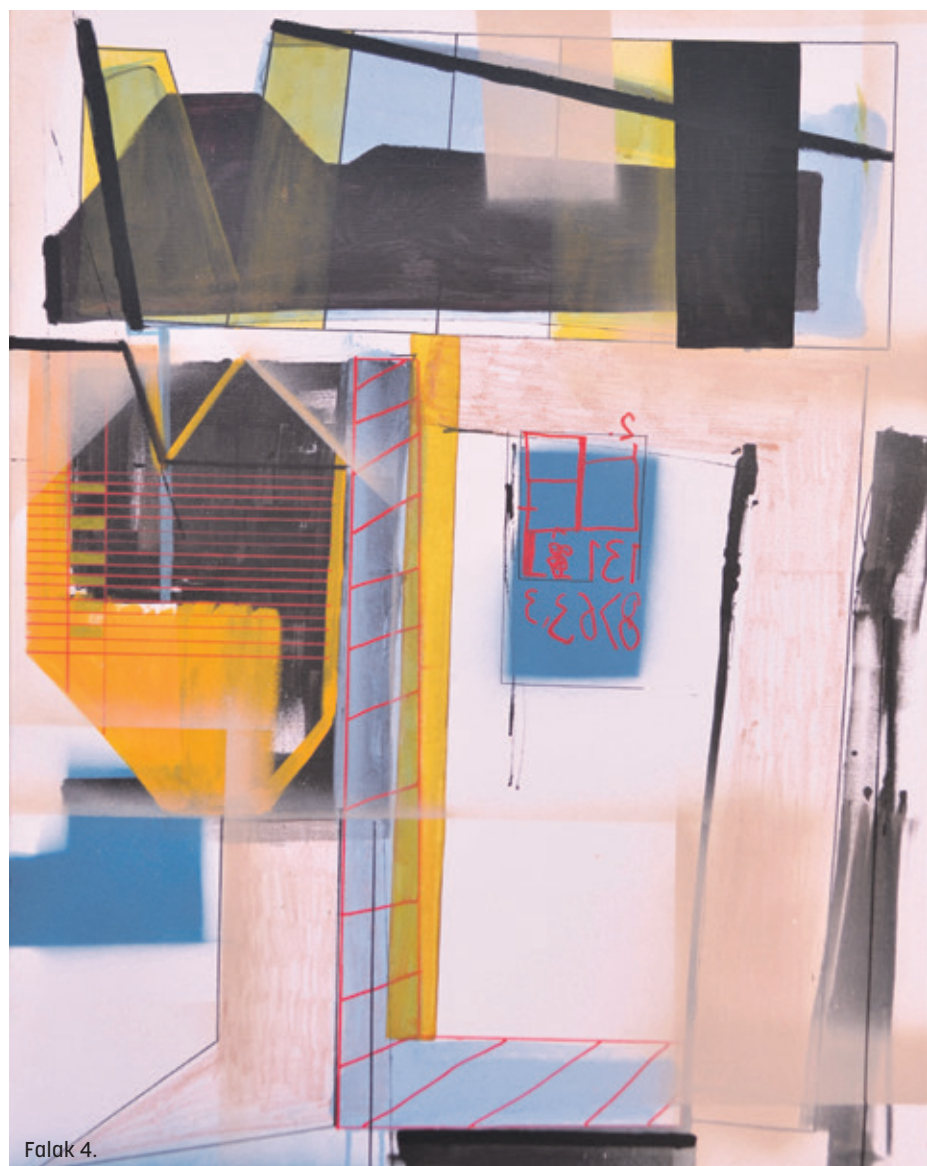
(részlet)

Amália (anyám) tizenkét évvel ezelőtt halt meg, 1999 őszén, Kisboldogasszony napján. Ötvennyolc éven keresztül ismertem őt. Amit az életéről tudok, mégis csak a semmivel egyenlő. A levegőben szertefoszló szappanbuborékban, amit játékos kedvű gyermekek fújdogálnak, több van, mint amennyi énbennem van az ő életéről. Elálmosodtam, ha mesélni kezdtem. Taszítottak a kilátástalanságba torkolló történetek. Pedig ő mindig igyekezett úgy előadni azokat, hogy értelmük és tanulságuk is legyen, én mégsem éreztem egyebet, csak csömört. A halálát követően kezdett érdekelni a múltam, mert akkor már úgy tudta rám kényszeríteni, hogy el sem menekülhettem előle.

Hatvanöt éves elmúltam, hónapokon át zúgtak a fejünk felett az európai bombázók, hogy megbüntessenek bennünket, amiért élünk. Nem féltettem az életem, nem volt benne semmi, amit féltene kellett volna, hiszen nem volt senkim, csak a kilencvenkilenc éves Amália (anyám). A helyzet fonáksága ébresztette fel az érdeklődésem. Hiszen csakis fonáknak tekinthetjük azt, ha meg akarnak ölni pusztán amiatt, hogy élsz. El akarnak takarítani a föld színéről azért, mert az ország nem jó irányba ment. Izgatni kezdett a dolog, felbirizgálta a kíváncsiságom. Sajnálatos módon Amália (anyám) akkor már alig, vagy egyáltalán nem beszélt. Aztán rájöttem, miközben az elsötétített házban ültünk, hogy ez a legkevésbé sem gond. Elővettem a Bibliáját, végigolvastam az utolsó oldalon a feljegyzéseket, és azok alapján kérdeztem őt. Két elszenderülés között néha bölintott, vagy a fejét rázta. Ezekből a cserepekből kezdtem összerakni az életét, ami az én életem

is lett. Fájdalmas felismerés az üresség felismerése. És én üres voltam. Semmim sem volt, és semmim sem volt, ami az enyém lett volna.

Amikor Amália odaérkezett a nagyszülei házához, egy teherautóról éppen lepakoltak. Sietve lépett oda. A zöld egyenruhát viselő jóképű, bajszos férfi érdeklődve fordult az ismeretlen középkorú asszony felé. Megkérdezte tőle, hogy mit akar, de Amália nem tudott válaszolni, mert szerbül nem jól beszélt. Sem németül, sem magyarul nem jött ki egyetlen szó sem a száján, mint aki megkukult. A férfi felhúzott szemöldökkel állt a teherautó és a kapu között, és figyelte a fáradt arcú nőt, akinek szemét elhomályosították a könnyek. Keskeny ajka remegett, a kezét elindította a katona felé, de megállította félúton. Ahelyett, hogy hozzáért volna, a ház felé mutatott. Vörös színű haja lángolt a májusi ég alatt. Volt a megjelenésében valami tündéri, legalábbis a katona így látta. Nem nélküli, varázslatos erő. Mint aki az erdők mélyéről érkezett, fáradt arcán a ráncokat frissességgel töltötték fel olyan zajok, mint a madárcsicsergés, rókakölykök éhes vinnyogása, harkályok kopácsolása. A katona legalábbis így látta. Amália válla felett a távolba nézett, a horizonton látta az erdő sávját. A házból nevető hangok hallatszottak, majd megjelentek a hanghoz tartozó emberek is, két fiatal férfi meg egy idősebb asszony. Amália és a bajszos katona egyszerre fordultak feléjük. Moja kuća. Ennyit mondott Amália, legalábbis nem emlékszem arra, hogy mást is mesélt volna ezzel kapcsolatban. Sohasem figyeltem oda, amikor szóba került, miképpen szerezte vissza a nagyszülei házát.

Falak 4.

UTÓLAGOS FELJEGYZÉSEK

Klamár Zoltán

Naplót írok, s valójában életem eseményei érdekelnek a legkevésbé. (Illyés Gyula)

Újra háború van, de most Kelet-Európában. A hírek felkavarnak, visszaidézik a balkáni események nyomorúságát. Régi, már-már elfeledett érzés, a bizonytalanság kerít hatalmába, miközben azon töröm a fejem, hogy miért is nem írtam naplót akkor, amikor nehéz napok sorjáztak. Amikor olyan döntésekre kényszerültem, amelyeket a körülmények hatására hoztam meg ugyan, ám azok következményei a mai napig hatással vannak nemcsak rám, hanem a családomra is.

Valójában nem értem a késztetést, azt, ami elemi erővel tör rám, látva a menekülő sokaságot. Mégiscsak fontosak azok az események, amelyek a kisembert választják el állítják? Vagy inkább az, menyire kiszolgáltatott néha az egyén?

A feljegyzések sokszor kóriséméhez hasonlatosak, vagy inkább csak híradások... No de kinek? Mert a napló valójában párbeszéd önmagunkkal. Mindez azt is jelenthetné, hogy csupa olyan dolgot írunk le benne, amit nem szívesen osztunk meg másokkal. Micsoda perverzció, mert közben mégis egy majdani nyilvánosságban reménykedünk! Abban a tudatban vetjük papírra véleményünket a világról, titkainkról, hogy egyszer majd valakik biztosan elolvassák. Jó esetben ily módon adunk részismereteket korunkról. Ha úgy tetszik, részleteket kiemelő, apró vonalakkal satírozunk a társadalom elnagyolt tájképét.

Talán emiatt bátorokodtam utólag megírni fontosabb naplójegyzeteimet... Ja, hogy ez család?! Mert ma már minden bizonnal másként látom a múltbeli eseményeket, mintegy kiragadom azokat az idő kontextusából, amivel elsősorban önmagamot csapom be. De hát ilyen a világunk: becsapós.

Egy öreg pap barátom mondta: Vedd tudomásul, a világ vágyik arra, hogy becsapják! Majd amikor látta, hogy hitetlenkedve ráncolom a homlokom, így folytatja: Két lehetőség van, vagy te csapod be a világot, vagy az csap be, csal meg téged.

Noha sok igazság van a fenti megállapításban, az események szerkezete mégsem ennyire egyszerű. Mert mindig van választási lehetőségünk. Még akkor is, ha ott, abban a pillanatban másként látjuk a helyzetünket, s azt gondoljuk, hogy nincs. Ilyenkor jön az, hogy kezünket teátrálisan széttárjuk, és valami olyat mondunk: mi egyebet tehettünk volna?

Így aztán nagy önfegyelem kell egy utólagosan, mintegy pótlólag írt naplójegyzés hitelességének megtartásához. Nagy a kísértés, hogy az események elszenvedőjeként, utólagosan igazoljam akkori döntéseimet, magatartásomat, de nem teszem.

Határ: lekapcsol a belügyes (Kanizsa, 1998. március 16., hétfő)

Az idő már tavaszias volt. Komoly fejtörést okozott, hogyan is öltözzek, hiszen Pestre igyekeztem. Mivel üzemanyagot régóta csak nagy ritkán lehetett vásárolni, így gépkocsival még Szegedig sem mehettem. Maradt a busz.

A Tisza Volán jött, felszedte az utasokat, csupa fiataalt, középiskolást meg

egyetemi hallgatót. Köztük kakukktojásként lapítottam. Fogódzkodnom sem kellett, annyian voltunk.

A horgosi határátkelőn mindönket leparancsolták. Utastársaim előtt csomagok, bennük ruhanemű meg egy kis elemózsia, gondolom. Nálam csak egy igen sovány válltáska.

Az egyenruhás vámtiszt társaságában egy szűrős tekintetű civil is volt. Kiféle, miféle, nem tudom. Azt sem értem, miért van jelen. A sor közepén állok. Elém lépnek: – Kuda? – kérdezi az egyenruhás. Illedelmesen jó napot kívánok, és mondom, hogy Budapestre. A kérdező lépne tovább, de a civil megszólal: – Zbog čega?

Mondom, hogy óráim lesz az egyetemen. Elkéri az útlevelem, int, hogy kövessem. Bemegyünk a csupa üveg épületbe, megállok a folyosón. Megfordul, és betessékel egy irodába. Közben az jut eszembe, hogy napok óta hallani a városban egy listáról, meg arról, hogy a rajta lévőket nem engedik ki az országból.

Várok. Az órámat nézegetem. Odakint a buszba visszaszállnak az utasok. Embrem előkerül, kezében az útlevelem. Leül velem szemben. Egy darabig csendben méreget, majd megszólal: – A šta radite u Pešti, na tom silnom fakultetu?

Zavaromban mosolyt erőltetek magamra. Érzem, izzad a tenyerem. Aztán elmondom, hogy előadást tartani igyekszem. Udvarias, érdeklődő. – Znači narodno graditeljstvo. Pa dobro gospodine. Visszaadja az útleveletem, de elkéri a jegyzeteimet. Lapozgat, a fotókat nézegeti... én meg azon izgulok, hogy lekéssem a buszt.

Végre elenged. Nem kísér ki. Rohanok. A magyar oldalon a katona int: – Igyekezz, magára várnak!

Műemlékes konferencia: otthon bombáznak (Tusnádfürdő, 1999. március 24., szerda)

Kovászna üdülőváros peremén sétálunk. A régi ortodox temetőben egy valóságos ékszerdoboz a templom, amelyet röstelkedve mutat meg a pápa. Mindeközben egy hosszú derekú székér halad el mellettünk. A bakon házaspár ül, egy kalapos férfi és egy fejkendő nő. Középkorúaknak nézem őket. A férfi még a templom fundusának sarkán feláll, lekapja a kalapját, és amíg Isten hajléka előtt elhalad a fogat, bal kézzel folyamatosan keresztet vet. Sokáig nézem a szokatlan jelenetet. Anyám szava jut eszembe: balkeresztyének!

Ezalatt a megtermett, enyhén pockos pap még mindig röstelkedik. Mondja, hogy kicsi, szegényes templomocská, de az út másik oldalán már épül az új!

Valóban épül, akkora, hogy az ember elszörnyed! Nemcsak az emlegetett kicsi, de a fél temető is beleférne akár...

Visszaszállunk a buszba, indulni kell, mert a megye prefektusa egy határbeli dácásban vendégül látja a konferencia résztvevőit. Hotelek mellett haladunk el. A legtöbb épület üres.

Megérkezünk. A szomszédos lankákon juhnyáj legel. A pakulár botjára támaszkodva figyel bennünket. Kuttyája, egy megtermett kuvasz, mellette ül. Jókora fehér folt az üde zöldben.

Kerített, kaszált domboldalon, nagy faház előtt maga a vendéglátó kínálja a gyanúsán sárga színű almapalinkát. Gyorsan felhajtom. Nagy hiba, már öntik is a következőt. Ereje alig van, egyszer főzött, mint általában a balkániak.

Ebéd közben a prefektustól tudom meg, hogy otthon bombázások vannak. Hát mégis bekövetkezett. A háború immár Vajdaságot sem kíméli.

Hirtelen a figyelem középpontjába kerülök. Azt kérdik: mi lesz most? Honnan tudhatnám. Kisurranok a teremből, hogy járjak egyet. Aztán csak fel-alá topogok: hogyan tovább? Majd némileg megnyugszom, amikor rájövök, hogy van még három teljes napom Erdélyben.

Befogadóközpont: sok hazafi tart nyugatra (Gyula, 1999. május 6., kedd)

A harmadik hónap kezdődött anyaországi számkivetésben. Klárka ájtott a kantakék zasztival. Így könnyebben mozogok. Papírok után szaladgálok. Munkavállalási engedélyre lenne szükségem. Aztán kiderül, hogy mégsem arra, hanem tartózkodásira. Elküldenek a befogadóba.

Nyomasztó a sok, magával kezdeni mit sem tudó ember látványa. A nyári melegben kisebb csoportokban ácsorognak a felnőttek. Az apróbb gyerekek labdát kergetnek a nem túl tágas udvaron.

Mindenki nyugatra tart. A folyosón egy fiatalember angolul méltatlankodik: – Everybody fuck mee! – mondja rossz angolsággal, ráadásul olyan hangosan, hogy szavai visszhangoznak a szűk és sötét folyosón. Az igazság az, hogy ő a Bécsben élő nagybácsijához akar kimeni! Szépséghibája a dolognak, hogy útlevele nincs, mert a zöldhatáron jutott át.

Az ügyintéző rám néz ugyan, de inkább magának mondja: – Nem értik meg, hogy érvényes papírok nélkül nem juthatnak át Ausztriába! – majd felém fordul: – Van szállása, vagy keressünk helyet?

A kérdéstől megijedek, de aztán kinyögöm, hogy van, és „csak” munkavállalási engedélyt szeretnék. Kiderül, hogy rossz helyen járok, vagy ki tudja. A hivatalok sem tudják eldönteni a sorrendet.

A város egy másik pontján újabb hivatal, újabb sor, újabb ügyintéző. Gépiesen végighadarja, hogy csak akkor állhatok munkába, ha nem jelentkezett magyar állampolgár a meghirdetett állásra... Aztán pontosít. Felsőfokú végzettség esetében nincs olyan kitétel. Ez számomra reménykeltő információ. Valójában semmit nem intéztem, és eltelt a délelőtt.

Visszaautózik Gyulára. Történetemet hallgatva mindenki sajnálkozik, majd saját, az enyémnél sokkal-sokkal nagyobb bajával hozakodik elő...

Délután Szilágyi Miklós hív. Átszól a cserkészházba, hogy a titkárságon beszélhetek. A lakásban van telefon, de a mellék valamiért nem kapcsolható. Átmegek hát, és elnézést kérek az alkalmatlankodásért.

Miklós arra buzdít, hogy jelentkezsek doktori képzésre. – Aki időt nyer, életet nyer! – mondja. Hangjából aggodást érzek ki. Papírt, tollat kérek. Címet diktál, mondja, kihez forduljak, de még ma!

Íme a nap első értelmes, teljesíthető feladata: jelentkezni a képzésre! Rövid, pár soros életrajz, maximum tíztételes publikációs jegyzék.

Rohanás a postára. Tumultus. A sor alig halad. Elöttem egy fiatal nő angolul próbál boldogulni valami biztosítási ügyben. – Beszél angolul? Segítene, kérem?! – fordul felém. Zavartan bólogatok. Aztán kiderül, hogy nem biztosítás-

ról van szó, hanem a gépkocsi papírjai Belgrádban maradtak.

Ekkor jut eszembe, hogy egy ideje feltűnően sok szerb szót hallok a város utcáin.

Cserkészház: a füledd nyáréjszakában bekopog a járőr (Gyula, 1999. július 12., hétfő)

Hónapok óta a cserkészházban lakunk. Az egyik oldalablakból a Százéves cukrászdára látunk. A kis téren Erkel Ferenc büszte áll. Néha a közeli padon üldögélünk, nézzük az ünnepi seregléseket. A térről vigyázzuk a barokk homlokzatú házat, amelynek udvara az általános iskoláéval közös. Tulajdonképpen a ház is odatarozik. A katolikus gimnázium igazgatója fogadott be bennünket a soros alaprajzú épületbe. Ha nincs intézni való dolgom, ahogy például ma is, akkor a házban dolgozom. Klárka áthozta a számítógépet, így napszámban a billentyűzetet püfölöm. Konferenciákra készülök, otthoni témákkal.

Ma ájtott a gondnok, mert létrát keresett... Végigvezettem a házban, noha ő jobban ismeri a kis épületet nálamnál. A létra nem lett meg, viszont sokáig beszélgettünk.

Rezignáltan mondta, hogy nem jó ez a kapitalizmus. – Tudja, voltak a múlt rendszerben hibák, de az csak más volt. Egyszer a nyomdába látogatott Kádár elvtárs. Oda, ahol a feleségem akkor dolgozott. Megkérdezte az asszonyt, hogy mennyi a fizetése. Aztán hívta az igazgatót, és mondta, hogy a fiatalasszony nem kereshet annyit! Kijavították a hibát, szép pénzt kapott onnantól a feleségem. – Kicsit közelebb lépett, majd így folytatta: – Tudja, olyan volt ő, mint Mátyás király, csak nem ért oda mindenhova!

Az éjszaka közepén arra ébredek, hogy fények táncolnak a mennyezeten,

és kopogást hallok. Az ablakhoz botorkálok. Két rendőr zseblámpával világít a képembe. – Nyitva maradt az ablak! – mondja az egyik. – Meleg van, nincs bent levegő! – válaszolok. – Itt laknak? – Bólintok, mire kikapcsolja a lámpát. Iratokat nem kér. Elköszönnek. Megfordulok, a félhomályban látom, hogy feleségem, lányom és fiam felült az ágyon. Sikerült hát mindenkit felébreszteni.

Állandósuló ideiglenesség

Ha jól meggondolom, valamikor 1999 tavaszán kezdődött és azóta is tart az ideiglenesség az életemben. Esterházyval szólva: úgy érzem magam, mint ha egy regényben volnék! Egy regényben, amelynek cselekményszövege teljesen függetlenül alakul, vesz nem várt fordulatokat, és valahogy családostul beleíródtam! Ez felettébb zavar, meg elbizonytalanít, mert nem vagyok ura a helyzetnek. No meg világpolgár sem vagyok, aki mindenhol otthon érzi magát. A legfurcsább az, hogy az ismert nyelvi és kulturális közeg kevés egy harmonikus mikrovilág megteremtéséhez.

Fix pontokat keresve rájövök, hogy évtizedek óta nincsenek olyanok. A régiéket valahogy feloldódtak, elvesztek az időben, a határ másik oldalán maradtak. Újabbak viszont egész egyszerűen nem alakultak ki. Azok híján pedig elég nehéz megkapaszkodni, megmaradni. Érdekes módon mindig akkor kellett továbblépni, amikor már egy lehetséges fix pont küszöbén álltam, az ismeretségek éppen a barátság határát kezdték súrolni. Talán a naplóírásba lehetett volna menekülni. Megalkotva egy saját, mindenhová magammal vihető világot?!

novella

VIRÁGMINTÁS HŰTŐTÁSKA SZENDVICSKRÉMEKKEL, SZÓSZOKKAL

Patak Márta

Ez a bőrönd is mehet a többire, ugye, mama? – kérdezte ősz hajú, világoskék szemű, szálfatermetű édesanyjától az ősz hajú, világoskék szemű, szálfatermetű fiú, miközben az édesanyja a kikötőlejáró korlátjának támaszkodva irányította ébenfa botjával, mit hova tegyenek a taxissal, nehogy törekeny holmi kerüljön alulra, vagy véletlenül ferdén álljon az útiláda a csomagtartóban, és az első kanyarnál megsérüljön a könyvek sarka.

A taxis átvette a fiútól a harmadik bőröndöt, amelyet gurtával kötöttek át, hogy szét ne nyíljon, mert már nem zárt tökéletesen. Óvatosan behelyezte a másik két csomag mellé.

Délelőtt tizenegy órától kezdve zajlott ez a jelenet a kikötőben, minden évben ugyanúgy, április harmincadikán, amikor anya és fia leköltözött a fővárosból a szigetre. Alkalmi fuvarozójuk, a szigeten lakó férfi, aki az évek fo-

lyamán taxissá avansált családi szókészletükben, betéve fújta már a leckét: a porcelános nagytáska megy legbelülre a csészékkel, csészealjakkal és kistányérokka, egészen be, a három bőrönd mögé. A gurtis bőrönd legyen legfelül, a könyves láda csak kívülre, a csomagtér jobb sarkába kerülhet, mert inntól kezdve már csak jobbra fognak kanyarodni, így a könyvek kisebb mozgásnak lesznek kitéve az öreg útiládban.

A taxis hagyta, hogy az asszony irányítsa. Magában csak öregasszonynak nevezte, pedig érezte, hogy nemigen illik rá ez a kifejezés, legalábbis nem sok hasonlóságot mutat ez a pesti úriasszony a vele egykorú, falubeli asszonyokkal. Mindig zokszó nélkül követte az utasításait, akkor is, ha nem sok észszerűséget látott bennük, de minekutána rendesen megfizették a munkáját, néma fejbiccentéssel végrehajtotta, amit mond-

tak neki. Csak akkor beszélt, ha kérdezték, és ha magában gondolt is ezt-azt anyáról és fiáról – főleg miután a faluban annyi mindent összebeszéltek róluk –, az évek során valahogy mégis megkedvelte őket.

Valami újságírófélek, ennyit tudott róluk, többre nem is volt kíváncsi. A felesége eleinte faggatta volna, kifélék, mifélék, mit tud róluk, mert sokan mondják, hogy ezek sülvé-főve együtt vannak, talán még együtt is alszanak, de a férfi mindig elhárította az asszony kérdezősködését, hagyja őt békében, tőle aztán csinálhatnak, amit akarnak, kisebb gondja is nagyobb annál, mint hogy a pestiek életével törődjön. Néha, nagy ritkán látta őket karonfogva sétálni a parton, amikor integetni mentek a túlparton kikötő hajónak, ilyenkor pár szót váltott velük, ilyenkor pár szót váltott velük, megállapították, hogy repül az idő, egyre később vagy korábban sötétedik, aztán ment ki a maga útjára.

A taxis már nem emlékezett pontosan, hány éve járnak a szigetre, de huszonöt-harminc éve már biztos, hogy április huszonnyolcadikán hozzájuk igazíthatta volna az óráját, mert hajszálpontosan este nyolc órakor megcsörrent a telefonja. Amíg nem volt mobilja, a régi, fekete, tárcsás készülék, mert postai dolgozóként az elsők között kaptak telefont a szigeten. Beleszólt, hogy tessék, és miután a fiú udvariasan érdeklődött, hogy vannak, hogy telt a tél, fűzött még néhány kurta szavas megjegyzést a válaszához, aztán mintha valami rettenetesen nagy újságot mondana, olyan diadalmas hangon jelentette be, hogy idén április harmincadikán délelőtt tizenegy órakor érkeznek a hajóval, úgyhogy legyen szíves, várja őket a kikötőben.

A taxisnak megfordult a fejében, mi lenne, ha azt mondaná, nem ér rá, vidékre kell mennie pont április harmincadikán, aztán rögtön el is

hessegette magától a gondolatot. Nem is értette, hogy juthat ilyesmi az eszébe, amikor már jó két hete a naptárt nézegeti esténként, alig várja, hogy április huszonnyolcadika legyen, és megcsörrenjen a telefon. El is szégyellte magát, hiszen sosem bántotta az a két ember, még borraivalót is adtak mindig. Nem túl sokat, de azt olyan jelentőségteljesen, mintha a fele vagyoniukat adnák a kezébe.

Az ősz hajú, szálfatermetű fiú a két utolsó poggyászt is fölhozta a hídról, a taxis meg közben elindult érte. Elhaladtában látta, hogy a korlátnak támaszkodó asszony tekintetével követi a matrót, aki a hajóra emeli a bakról a kötelet. Különös fény csillant meg az asszony szemében.

A taxis átvette a fiútól az első ülés elé kerülő csomagot, a virágmintás hűtőtáskát a szendvicsekkel, szószokkal és egyéb romlandó alapanyagokkal, amit a másnap hagyomá-

JELEK

Fehér Miklós

Ha Margaret asszony nem hagyja bent a szemüvegét, akkor Lindgren már elpatkolt volna. De szerencsére nem így történt. Még pont időben érkezett, és az a horrorisztikus látvány fogadta, amint az öcsém egy vértócsában fekszik, bal kezén egy jókora vágással. Azonnal tárcsázta a mentőszolgálatot, akik sürgősségi jelzéssel végigszárguldottak a városra, és már a kocsiában ellátták Lindgrent. A kórházban egy éjszakára az intenzív osztályra fektették be, de szerencsére gyorsan stabilizálódott a helyzete. Azóta Kim, Hans, Merit és én felváltva várjuk, hogy felébredjen. Egy anonim véradó mentette meg az életét, mert egyikünknek sem volt B+ a típusa. Láthattam volna a jeleket, de túlságosan el voltam foglalva mással. Valaki mással. És nem, nem bántam meg, de mindezekért továbbra is okolom magam. Mert Meritnek kurvára igaza volt. Az első pillanattól kezdve azt hajtogatta, hogy Lindgrennel baj van, és kezelésre van szüksége, de én le se szartam. Sőt, teljesen kiborultam, amikor egészen addig „süllyedt le”, hogy a lányán keresztül próbált hatni rá. Mindezek után már a szemébe sem tudok nézni, de azt hiszem, a legjobb az lesz, ha legközelebb hallgatok egy pszichológus véleményére. Lindgren jelenleg a 42-es szobában van, külön kértük neki ezt a

lakosztályt, hogy egyedül lehessen. Ez is fontos, hiszen az utóbbi időben került mindenkit, még engem is. Az ebédlőben aligha találkozott bárkivel is, mert ott is kihasználta a felkínált kiskaput. Még Hans is azt mondta, hogy ezek mind a depresszióra utaló jelek. Végig itt voltak a szemem előtt, láthattam, hogyan húzódik vissza, de egyszerűen túl hülye voltam ahhoz, hogy beismerjem.

Sokat tanakodtunk a felébredése óta. Mi legyen most veled? Kihez menjen? Hol lakjon? Mihez kezdjünk vele úgy általában? Én rendkívül ramaty állapotba kerültem, ezért gyorsan meggyőztek, hogy a legjobb az lenne, ha egy ismerős, megbízható személy vigyázna rá, akinek viszonylag sok a szabadideje. Meritre esett a választás, hiszen ő úgy alakítja a beosztását, ahogyan akarja. Emellett Hans is ott lesz mellette, hétvégenként pedig szépen lassan visszaszoktatják a közösségi élethez.

– Nem kell idegeskedned, minden rendben lesz veled. A kezelését ingyen elvállalom, gondját viseljük majd Hansszal – magyarázta Kim édesanyja.

Én csak hallgattam. Fogalmam nem volt, hogyan köszönjem meg.

– Egy hónapot mindenképpen nálunk tölts majd. Beosztom az idejét, beszélgetek veled,

analizálom a mindennapi viselkedését, figyelem, hogyan habitualizálódik az idegen környezetben, s egy kicsit vájkálunk a múltjában is. Ezt mindenképpen meg kell tennem, mert valószínűleg ott érte hatalmas sérelem, egy tátony lyukat hagytak mögötte a szülei, Agaton halálával pedig csak tetőzött az egész. Még jó, hogy te itt voltál neki. Rád mindig számíthatott – folytatta tovább Merit.

– Úgy tűnik, mégsem mindig... – jegyeztem meg fanyarúan.

– Ne hibáztasd magad mindenért. Ő távolodott el tőled, és már úgy láttuk, hogy egyedül is megállja a helyét. A munkahelyén is ügyesen dolgozott – nyugtatott Kim.

– De akkor is... A vasárnap a közös időtöltésünk ideje, főleg, amikor mindhárman elérhetőek vagyunk délután. Sejtettem volna, hogy valami nem oké.

Mégsem tettem, mert örültem, hogy kettesben lehettem Kimmal. Lindgren soha nem volt az utunkban, de mégis más, amikor ott sűrű-forog körülöttünk.

– Senki nem gondolta volna. Talpraesett gyerek, most csak egy kicsit kisiklott a vágányról. Szerencsére nem halálos a sérülés, még időben visszatelelhetjük a helyes útra. – Hans ezzel a hasonlattal csitított el végleg.

– Na, gyerünk, elmondod te neki az újságot, Hilmar?

Kim ragyogó mosolyának nem lehetett ellenállni, és valóban én szerettem volna vele közölni a fejleményeket.

Határozott léptekkel elindultunk a negyvenkettes szoba felé. Próbáltam ledobni magamról a feszességet, és lazán lépkedni, de kicsit erőltetett menet lett a vége. Lindgren ült az ágyon. Kórházi ruhájában evett valamit. Nem igazán ízlett neki az itteni koszt, többször is elmondta már. Amikor beléptünk, vigyorgó arcra váltott.

– Még mindig nem bejövős a kaja, öcsi? – kérdeztem, miközben a többiek helyet foglaltak.

– Förtelmes. Komolyan nem értem, hogy tudja ezt valaki megenni – válaszolta.

– Pedig jót tenne neked plusz pár kiló. Na de majd viszsaszaded.

– Igen, alig várom már, hogy újra veletek ebédeljek.

Síri csönd lett. Összeszedtem magam, fújtam egy nagyot, majd a lehető leglezesebb stílusomban belekezdtem.

Nap 3

– Igen... szóval erről szeretnénk, khmm, szeretnék veled beszélni, öcskös.

– Hogy érted ezt, Hilmar?

– Tudod, rohadtul aggódtam miattad az elmúlt időben. Mindannyian rohadtul aggódtunk. Azt már vágod, hogy felváltva őriztünk itt téged, mint valami kisbabát, de itt még nem ér véget a sztori. Szóval... Na. Az a helyzet, hogy... Hogy sokáig dumáltunk arról, mi lenne neked most a legjobb. Az orvosaid is azt tanácsolták, hogy gyógyszereket kell szedned a depresszió ellen, és stabil háttérre van szükséged.

– Igen, nekem pedig ti vagytok az a háttér – vágott közbe Lindgren.

– Öcsi, öhm... Hansot és Merit is nagyon kedveled, igaz?

– Igen. Ez is igaz.

– Látod-látod. Királyul érezted magad náluk. Úgy gondoltuk, az lenne a legfaszább, ha most náluk töltenél egy kis időt. Merit legfinomabb kajáival hízlalna, Hans megtanítana szabályosan szerelni, és eközben még vigyáznának is rád.

Lindgren előbb megemészette a hallottakat, majd elemelte őket, s végül megkönynyebbült arccal válaszolt is.

– Rendben.

– Rendben? – meglepődötten kérdeztem vissza.

– Rendben.

– Hát jó, de azért néha majd dobj egy-két smst.

– Ó, arra nem lesz szükség. Kim magával viszi a laptopját, mi meg majd az asztali gépet használjuk otthon – magyarázta Hans.

– Neked van laptopod? – tanakodtam Kim felé fordulva.

– Azt hiszem, ezt elfelejtettem megemlíteni.

– Hű, ez szuper lesz! – kiáltott fel Lindgren.

Pár óráig még a nyakán csüngtünk a kis betegnek, majd elköszöntünk tőle. Legalábbis Kim és én. Holnap kiengedik, és egy egész hónapig biztosan nem látjuk majd egymást. Személyesen. Komputeren keresztül talán heti egyszer-kétszer traccsolhatunk. Valamifajta ürességet érzek magamban, mert ugyan továbbra is törődöm veled, most nem közvetlenül felelek érte. Kim szorosan magához ölelt, s így sétáltunk végig a kórház folyosóján. A bejárathoz érve még biccentettem egyet a portásnak üdvözlésül és köszönetként, majd kinyílt előttünk a fotocellás ajtó. Hátrafordultam, és egy utolsó pillantást vetettem a behemót épületre. Remélhetőleg soha többé nem látjuk egymást.

– Jössz már? – faggatózott Kim.

Legalább ő itt van nekem. Jóban-rosszban számíthatok rá, s ő is rám. Minden rendben lesz. Mert mindig minden rendbe jön a végére.

novella

nyos bridzspartira hoztak, és ment vele a kocsihoz. A férfi ezt is tudta: megérkezésük másnapján minden évben délután négykor kezdődik a hagyományos bridzsparti, melyre a környéken nyaraló barátok és barátinők hivatalosak.

Vitte a virágmintás hűtőtáskát, hogy biztonságosan elhelyezze az első ülés előtt, és közben azon tűnődött, idén vajon lesz-e még dolga náluk a visszaút előtt. Mert miután kifizették, mindig elmondták, hogy másnap a hagyományaikhoz híven bridzspartit rendeznek, Szent Iván-éjen Duna-köszöntőt, augusztus tizedikén, Szent Lőrinc éjszakáján csillaghullást néznek, október tizenötödikén pedig búcsúkávészáson látják vendégül a barátait, és a zebegényiek hajóval érkeznek. A férfi mindig várta, hogy esetleg megemlíti neki, számíthatna rá, mert valakinek haza kell majd fuvarozni a zebegényieket, de sosem szóltak előre, mindig csak előző este hívták.

Betette a hűtőtáskát, és várt. A fiú fölemelte a macskaszállító kosarat a hófehér bundás angóramacskával, odalépett az édesanyja mel-

lé, az magához húzta, átölelte, megcsókolta, és komoly arccal mondta neki: Uram! Integessünk a hajónak! Októberig nem lát viszont bennünket a fedélzetén.

A taxis már a virágmintás hűtőtáskát igazgatta az ülés előtt, éppen csak a szeme sarkából nézett arra, ahol azok ketten álltak, mégis esküdni mert volna rá, hogy az édesanya szájon csókolta a fiát.

Várt türelmesen, amíg anya és fia elintezte a távolodó hajót. Nézte őket, miközben a kocsit felé tartanak, és arra gondolt, ahogy ezek ahogy öregsznek, egyre jobban hasonlítanak egymásra. Szakasztott mása lett fia az anyjának. Még azt is gondolta, hogyha otthon az asszony szokás szerint kíváncsiskodik, nem említi majd neki, amit az imént látott. Már a nyelve hegyén volt, hogy megkérdezi, holnap is kell-e fuvar, aztán mégis hallgatott. Becsapta az ajtót az édesanya mögött a hátsó ülésen, és bízott benne, hogy útközben talán majd maguktól is megemlítik, hogy októberben haza kell majd fuvarozni a zebegényieket.

vers

Bence Lajos

Ebek
harmincadján

Ne kösd a semmit a Semmihez,
hiszen a kötöttséget soha
nem szeretted, a „menni-maradni”
ipiapacs játékot sem neked
találták ki, de van-e még mivel
eljátszhatsz gondolatban
lefekvés után...

S mi marad még játékszernek,
a gombok, a kavicsok,
dobójáték eszközei után,
s végül miben bízhatasz,
ki honalapító elképzelésekkel
indultál anno, s mára
a meglelt honból s a
holnapból a honlap, álmaid
és államid helyén pedig
országos nyomor tátong,
kérdéseid megtörtén csillognak,
teremtő képzeleted lustán
és sután, ebek harmincadján.
Amitől végképp óvd magad
– ennyi öndefiníció
és önintés után –, a teremtés
jogát is kikövetelve:
Ne kösd – az Isten szerelmére
kérlek, hogy végső elkeseredésedet
palástold – tovább az ebet
a karóhoz! Fordulj inkább,
egyre ritkuló jóakaróidhoz.

Tudhatnád, s talán ezt lesz
legnehezebb megértened:
kóro nem illik menyasszonyi
virágcsokorba, bokrétás
kalapba!

Pejin Lea
farsang

(egy) ribanc vagyok,
anyám!
álarcosbálba igyekvő orátor.
szerzetes harisnyatartóval
összefogott miséje vagyok.
ribanc, anyám,
hazug ember,
mert ágyas sem vagyok.
csak a part, amíg eljutok,
csak ujjbegyem, mi simul,
s csak ujjbegy, mit érint.
ribanc, mert közben erőszakol a szempár,
és teherbe esik az utolsó találkozás.

anyám!
kínoz az asztal nyögése,
hogyan támaszt a fal,
és erőre kap a test.
ribanc vagyok,
anyám,
az a rosszabbik fajta,
aki ingyen, bérmentve,
közben mindened elveszi,
ribanc,
anyám,
az voltam mindig is.
szemkötő takarja feslett árnyaim,
kitekintek,
festem tájait:
a hajlatok, a mélyedés,
ennyi csak,
ez maradt.

Sorok 1.

Falak 3.

Léphaft Pál
vérfű

most és mindörökre

arcom kék
hajam zöld
moha nő
az ajkamon
este rossz ízű
borostyán
álom viola
éjjel babérrózsa
hajlik a vállamra
nádirigó szőlő
és korai vonatok
szuszognak
hajnalban
szívemen
vérfűnek
karmazsin virága
hideg verítékekkel
a névjegyem
szépen kivarrta
míg a tarajos
vizeket jártam
– mindenki lehet az
álmok szindbádja –
megnőtt
a rozsmaring
és kertemnek
hűvös magánya
kutyatej vagyok
ecetfa és
keserű zsálya
hetven
esztendőmnek
homályos tükrre
legyen nekem
minden
vagy semmi
a te igéd szerint
most és mindörökre

mégis

jár valaki az égi fővenyen

ha
valaki, bárki
valahogy, sehonnan
mégis
ma reggel megnyitná
az erdő kék függönyét
és a páfrányok mélyen
sugárzó zöld hűvösét
némán követve
melléje szegődnék

ha
valaki, bárki
valahogy, sehonnan
mégis
ma este lámpafénynél
megbontaná hideg
szavaim fehéren kiáltó
ezüst szerkezetét
némán követve
melléje szegődnék

ha
valaki, bárki
valahogy, sehonnan
mégsem jönne
én akkor is mennék
rendületlenül fénylő
angyal lábnyomát
némán követve
az égi fővenyen
mindörökre leborulnék

ESZTERGOMI BAZILIKA ÉS A RUGALMAS NŐVÉREK

Tóth Szilárd

Négy párhuzamos történet

Bárczai Bálint, a székesfehérvári alispán, fiát, Bárczai Ágostont Bécsben taníttatta volna ki, de be kellett magának ismernie, hogy a fiú nem különösebb táltus, nem mellesleg nyállelke van, ami nyúlik. Egészen szabálytalan alakzat volt az, ahogyan ő felnőtt: a madarakat precízen figyelve repülést mímelt, vagy sóval szórta körbe a házukat a maga szórakoztatásából, egy szabályos körben. A huszárokat játszó fiúkra ügyet sem vetve, ő napraforgónak képzelte magát, és naplementéig állt kint a poros udvaron, majd, amikor a nap lebukott, bement a házba aludni. És másnap ugyanez. És ezt napokon át. Majd a szüreti időszakban lógó orral, kótyagost ment be a házba, és tavaszig ki sem mozdult. Atyja, akárhányszor tanácsokkal látta el, nógatta volna efelé vagy afelé, az olyan volt, mintha kigyókat nevelgetne: az ösztönből harap, attól nem lehet csak úgy eltántorítani azt. De ez a vérszegény cenk igazán harapni sem tudott. Mikoron pelyhesedni kezdett fia szája felett a szőr, Bárczai Bálint Esztergomba^[1] küldte Ágostont a hercegprímás keze alá írónak, hogy az vagy farag valamit ebből a tuskóból, vagy belátásra kerül, hogy ha a dolgok eddig sem voltak éppen rózsásak, ami Ágostont illette, akkor ez már végleges lesz. Pislákoló reménysugár, hogy pap bármikor lehet

belőle, ha geometer vagy tábornok nem is.

Négy hónappal később érkezett egy levél Székesfehérvárra a hercegprímástól, nyájas kézírással és merev érsekségi pecséttel, hogy Ágoston csapnivaló írónak, ellenben kiváló értekező van a zenéhez, és innen tudatja az atyjával, hogy ő márpedig kitaníttatja, hogy kántor és orgonista legyen belőle. Lám, Ágoston mégis tehetségesnek bizonyult, az atyai lélek némi megnyugvást talált. A hercegprímás azzal a feladattal bízta meg a fiút, hogy midőn Mária Terézia Esztergomba látogat,^[2] hogy szemre vegye a mennyei bazilikát, ezen alkalomra írjon egy kántátát, melynek dallamkötegebe foglalja bele a császárné nagyságát. Ágoston négy napig álmatlan a bazilika hűvös pincéjében írt, komponált. A bazilika közösségében már egészen gyanússá vált, hogy ha ez már négy napja lent van, hogy talán penészt nyelt, és talán véres tüdővel fekszik a pince durva és hideg kőpadlóján. A fiú negyednapra jött fel, és a hercegprímás elé járult a durva papírra karcolt kottákkal. Amikor – állítólag – a hercegprímás először olvasta, gyönyörében könnyeket hullasztott, és térdre hulla, majd az ég felé emelvé a kezét, latinul imádkozott, majd kirohanva a bazilika udvarára, kiáltozta, hogy az Úr égi fagottjait hallja zendülni, egyenesen a mennyek Országából. A hercegprímás vé-

gül is kifogásolta, hogy ennek a dolognak a címe hiányos, egészen pontosan nincs. Végül *Az Esztergomi Bazilika irgalmas nővérei* címben iratlanul egyjezték meg, melyben mind az anya, mind a nő a fennen világok szeszélyes karsztöblökben vateszként fúró folyóvíznek, és irgalmas ringatóként a gótives^[3] vázában vagyon dicsérve (dedikálva Mária Teréziának).

Vízkeresztkor zendült fel a bazilikában a kántáta, Ágoston életművének egy zenitje, hisz tudni lehetett, hogy ő csak tökéleteset tud zenébe zárni, s ez a mű is aranyszegecsekkel vésett fel a bazilika kupolájára: a teljes udvar könnyekben tört ki, ahogy felzendült a kántáta. Meg voltak róla győződve, hogy ez a tajtékzó mennyei harmónia Isten akaratából szól úgy, ahogy, s hogy az Úr vigyázó szemével örvendeztetni meg a magyarok sanyarú lelkét, s kezében futtatja habjára a császárnőt. Talán az az idő, míg a kántáta szólt, nem is volt sosem, s pusztán a gyönyör és a mámor emléke marad, egy álomkép a bazilika párnáján s Isten Országában. A császárné maga, rizsposor kezével személyesen adta át a dicséretet Ágostonnak, s megígérte neki, hogy nagy, udvari zenésszé fogja tenni. A hercegprímás napokkal később, még csak-csak felocsúdva ekstázisából, de még gyengélkedve rábízta Ágostonra, másolja át a kántátát, hogy azt kocsival feljuttassák a bécsi udvarnak. Arra viszont nem gondolt, hogy amennyire Ágoston zsenije a zenében felsejlik, annyira a földi, alantas praktikumban nem.

A hercegprímás, amint meglátta a kéziratot, melynek címét a fiú *Az Esztergomi Bazilika rugalmas nővérei*-ként jegyezte fel, éktelen felháborodásra és dühre gerjedt, hogy ezen tiszta műnek a bemocskolása maga az Úr becsnévelése is egyben. A hercegprímás hisztérikusan, hálóköntösben, vöröslő fejjel kiáltozott, homlokáról lepergő csak szállt, haladéktalanul elüldöztette Esztergomból a fiút. Nemcsak az Úr szemében volt ez véték, hanem az övében is érte sértés, hiszen vigyázó szárnyainak melege a júdáslelkű Ágoston elárulta. Szemtelennek, mihasznának, istenkáromlónak ítélte, aki eltékozolja az egyház szeretetét. Bárczai Ágoston bárányábrázatával csak tűrte a hercegprímás duplájára duzzadt fejéből jövő éktelen rikoltozást, s tűrte büntetését is – ha nem is tudta, miért, de azzal tisztában volt az ő lelke is, hogy nagyot vétett. Ez pedig nem tartható: a hercegprímás egyházi átokkal sújtotta, amit Ágoston nem vihett haza a szülei fejére. Az éj leple alatt^[4] menekült el, és soha többé nem látták sem őt, sem pedig a művét.

PÁRHUZAMOS TÖRTÉNET H-NAK, RÓLA, AKI PÁRHUZAMOSSÁ TESZI A KORTÁRS ÉS A RENESZÁNSZ ELŐTTI ÉS UTÁNI MŰVÉSZETET, MAGÁBAN, AHOGY VAN, CSÍPŐJÉVEL ÉS ARCÁVAL, ÉS MINDEN MONDATTAL, AMI AZ ÖVÉ. H. MÁRIA TERÉZIA IS EGYBEN, SZABADKA SZECESSZIÓS HOMLOKZATA ÉS A BETONBAN IZZÓ KÖBÁNYAI PANEL.

[1] Gatyá nélkül álltam a mosdóban, arcomon barokkos gyűrődések, és felettébb dühödtem vontam kérdőre a feleséget: hol van a gatyám?! Költői, igen költői, minthogy sem én, sem ő nem lehetünk teljesen bizonyosak ebben a válaszban. Természetesen így húzott ujjat (nota bene baszott ki velem): *ahol hagytad. Az ember hagy és elhagy.*

Most végigsuhan a folyosón, és befordul a konyhába, combjai enyhén remegnek, vöröses (noch dazú parázsló – amikor a szén heve éppen csak kialudt, de még emitt-amott felsejlik a tűz fáradt emléke), haja mintha visszahúzná, mint a kocsi a lovat, hogy „lassíts!” – se pillanat, vissza a hálószobába. Ez még kétszer. Záradék nem volt, tehát nála minden lehetséges, a rendszere korántsem zárt, s inkább nyitott, hovatovább szillogizmusában nem egyértelmű (és ezt egész hellenisztikus lényé kiadja), hogy premisszái és a konklúziói igazságértéke korreláljon.

Akkor jutott eszembe, hogy milyen rég hallottam az Ágoston-történetet, vagyis igen rég olvastam róla, talán valami tudományos magazinban, vagy egyszerűen csak legendaként kering, aminek nincsen pontos forrása. Azt mondtam, hogy menjünk le Esztergomba. Éppen a nadrágot ráncigálta fel magára, a haját dörzsölte a tükör előtt a feleség, aki éppen ügyet sem vet rám – hát úgy kell nekem. Azt hiszem, tetszett neki az ötlet. Még a hét péntekén a reggel nyolcas vonattal indultunk. Tízkor indultunk: egyszer legalább kinyomtuk az ébresztőt, illetve az sem kedvezett, hogy a budapesti közlekedés az reggel mondott adieu-t.

[2] A bazilikát csodáltuk. Azt mondta, hogy kóstoljunk bele egy szendvicsebe, majd valahol eszünk, addig is így álljunk meg. A feleség éppen csak beharapott, és úgy vettem magamhoz a kenyeret, amit reggel készített, hogy észre sem vettem, és már meg is ettem. Nevet, ahogy a bazilika pillárjai előtt állunk. Vele vonatozni olyan, mintha az ember a neoavantgárd lenne maga – gyönyör és rémület. És inkább gyönyör.

Ő maga egészen olyan, mintha egy intertextus lenne a barokk és

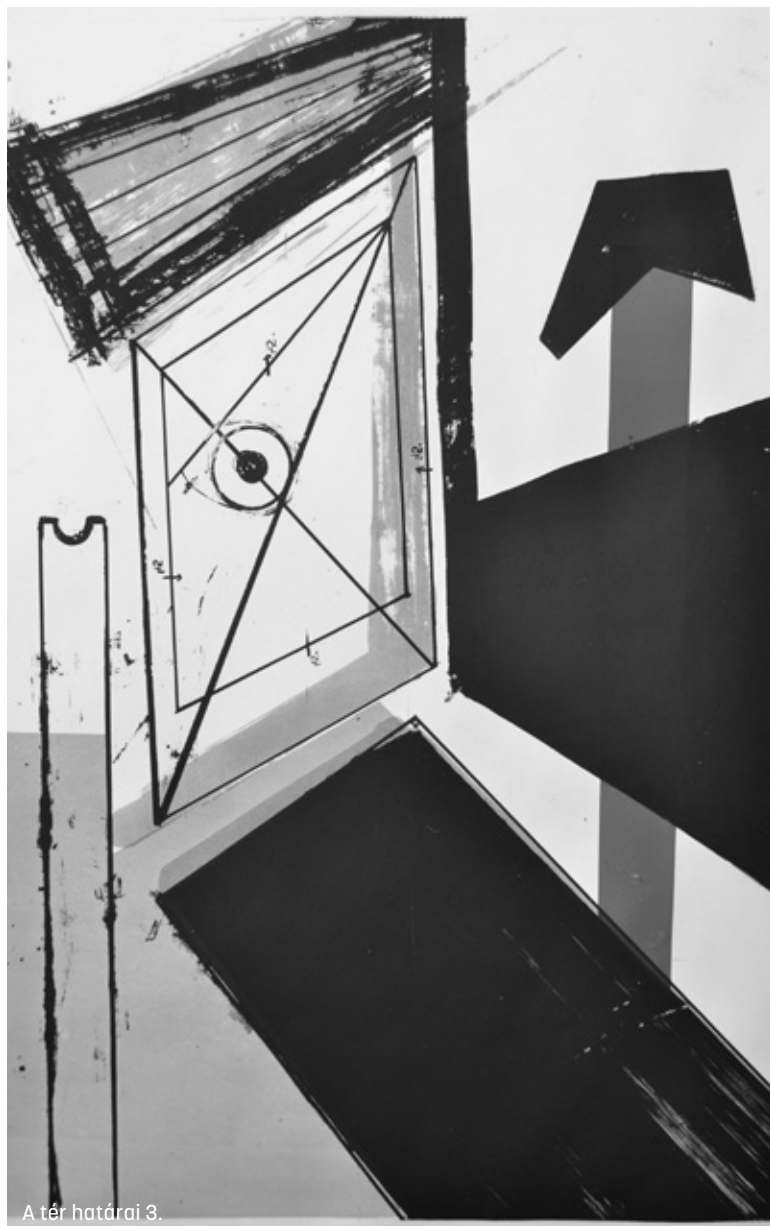
a neoavantgárd között, aki Mária Terézia udvarhölgye, kézzel eszik és csámcsog, és így definiálja tinnen harmóniáját: finom kezei, mint puha díszpárnák, éppúgy simítanak el konfliktusokat pofonnal, mint gyengéd simogatással. Árnyalatok a pörköltzafat és a cordon bleu között, s én is így harapok bele, mohón: liheg.

Fényképeket készítettünk, és megkértem, hogy a *Magyarok nagyasszonya* elé álljon, hogy Őt mint a magyarok nagyasszonyát lefényképezzem. Kikérte magának, hogy ő nem az, akivel én most összekeverem. Pardon, nagyon hasonlít valakire – mondtam.

[3] Valami volt benne, amittől elképesztő harmónia fogott el: meséltem neki Bárczai Ágostonról és a kántátáról, ami urbanus legenda maradt csak, és hogy valaha volt, de már elveszett. A freskókat nézte, és szentül meg volt róla győződve, hogy hallja, mintha a falban a gránit magába szívta volna. A kupolát felújították, nem sok lehetőség volt, még saját zavaros gondolataimban is elveszni, de volt valami abban, amit most nekem mondt. Hallod ezt a mennyei éneket? – és csak néztem, ahogy a szemhéja rázárul a barna szemre, ahogy a nyakán lüktet az ér, hogy ez is olyan, mint a barokk, ahova szünös-szüntelen visszatérek. A cipője kopogott a márványpadlón, és én csukott szemmel is tudtam volna követni.

[4] Este volt már, amikor a Duna kanyarában sétáltunk, a hegytetőről lejövet, Ő pedig csak nevetni tudott azon a szerencsétlen Bárczai Ágostonon, aki ilyen szerencsétlenül követett el egy elírást. Elmesélt egy történetet az esztergomi rugalmas nővérekről, akik matematikai értelemben tudják fenytíteni a rosszkedő gyerekeket, és magukat labdává hajtogatva pattognak a mihaszna menekülő gyerekek után, mert így a leggyorsabbak. És nyáron nem lehet nekik kimenni, mert úgy megpuhulnak az izzadságuktól, mint a tészta, és csak vonszolják magukat. Képzeljünk el egy csomó rongylábú nővért.

Fent sétáltunk, a járdán, úton a vonatra: eljátszottam vele, hogy most először találkozunk, hogy most először szeretek belé. Aztán felzendült valami egészen mennyei, ami elnyomta a Duna morajló siklását. Bárczai Ágoston vélhetően visszajár a bazilikába, és ilyenkor, pontban, amikor lemegy a nap, a bazilika pincéjében elvezényli az *Esztergomi bazilika irgalmas nővéreit*. Te is hallod? – majd visszahúzta számát szájára. Vélhetően ő is hallotta, s talán más is, csak annyira elemévé vált már ennek a macskaköves városnak, hogy már észre sem veszik.

A tér határai 3.

képzőművészet

A TÉR HATÁRAI
KISS NATÁLIA MUNKÁIHOZ

Bolyos Szent Lilla

A tér és az ember hatással vannak egymásra. Minden hely rendelkezik légkörrel, vibrációkkal, hangokkal – lehetnek pozitív vagy negatív hatással ránk. Ezeket a kellemes vagy kellemetlen benyomásokat a térbe lépő ember az érzéken keresztül interpretálja, így szerez valamilyen ismeretet. Ahányféle ember, annyi értelmezés, ez attól függ, hogy nekünk személyesen milyenek a már meglévő tapasztalataink. A térnek mint fogalomnak a tudományban, a filozófiában és a művészetben is megvannak a maga világos meghatározásai és jelentései. A helynek viszont nincs definíciója, ugyanakkor terminológiailag tág jelentése van. Ha filozófiailag definiáljuk a teret mint az anyagi világunkat magában foglaló objektív valóságot, akkor egy beteljesületlen mezőként értelmezhetjük, amely használatakor, emlékeink, tapasztalataink megtöltésével, értelmet nyer, és helyé válik.

Hamvas Béla szerint: „A helyet nem szabad összetéveszteni a térrel. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek száma, a helynek arca van. A tér, hacsak nem kivételes, minden esetben pontos vonalakkal határolható, területe négyzetmilliméterre kiszámítható és alakja körzővel és vonalzóval megrajzolható. A tér mindig geometriai ábra. (...) A hely mindig festmény és rajz, és nincs belőle több, mint ez az egy.”

Kiss Natália alkotásai a hely és a tér értelmezéseit és jelentéseit vizsgálják. Érdeklődése a hely és a tér összefüggései iránt 2014-ben kezdődött, motívumát közvetlen környezetéből merítette, a helyről, ahol felnőtt, vagyis először a családi ház udvarának bizonyos részét örököltette meg a tusrájzain. Mindenekelőtt rajzokat készít, majd ezek alapján grafikákat.

Munkái kezdetben a valós tér különböző nézeteit és tapasztalatait tárták fel. A 2014 és 2017 között készült ciklusokra jellemző még a grafikai technikákkal való kísérletezés, ezek kombinálása, amelyek során különböző méretű nyomatok kerülnek ki a kezei alól. Későbbi alkotásain már nem egy konkrét objektum vagy egy tér megépítésére, hanem személyes látásmódjának közvetítésére összpontosít. Az előző évektől eltérően már kutatja a színek szerepét, a szegmensek egymásra való hatását, a térben újra meg újra ismétlődő formákat s végül a megfigyelt tér összhatását is.

2018-ban belső tereket ábrázolt a grafikáin, amelyek magassnyomásos technikával készülnek, algráfiával. A vázlatként előkészített rajzain és festményein megjelenő képzőművészeti értékeket ezzel az eljárással tudja leginkább visszaadni a nyomólemezre, mivel számos kifejezőmód megmutatására ad lehetőséget: határozott, kemény vonalakat, de ha arra van

szükség, elfolyó, lágy színfelületek létesítésére is alkalmas. Az algráfia a litográfiához hasonló grafikai technika, csak kőlap helyett alumíniumlemez kerül megmunkálásra, arra készül el a rajz negatívja. Ehhez szükséges, hogy az anyagok, amelyekkel a vázlat készül a matricára, ne oldódjanak vízben. A rajzot a száradást követően vegyi eljárással kell rögzíteni a lemezre. A Kiss Natália által leggyakrabban használt anyagok, amelyekkel a lemezeire rajzol, az olajpasztell, a litográfiai tinta, a litográfiai kréta és a különböző vastagságú markerek. Az alkotásain megjelenő szabad vonalvezetése, változatos, textúrákban gazdag felületei e technika segítségével jutnak leginkább kifejezésre. Ebben a ciklusban rendkívül fontos számára a személyes tér művészi ábrázolása, amely tapasztalatok és érzések tárolójaként szolgált.

Ebben az összefüggésben a teret átvitt értelemben összehasonlíthatjuk egy doboz kinézetével és funkciójával, tehát megvan a határa és a mélysége, valamint különféle dolgokat helyezhetünk bele. A sorozatban megjelenő dobozszerű tér alap nélküli ház benyomását kelti, mintha nem lenne a talajhoz kötve, és mivel a föld felett van, megközelíteni és a belsejébe jutni csak egy létrán keresztül lehet. Később, 2019-ben változások fedezhetőek fel a terek ábrázolásában és érzékeltetésében is. A grafikákon

Pontok

már megjelenik az alap, és csak a tér alsó és felső síkja ismerhető fel, amelyeket létrák és pillérek kötnék össze.

Ahogy fejlődik a kifejezőmódja, újabb kidolgozásokat alkalmaz: új formákkal és elemekkel gazdagítja az előteret,

lehetnek ezek foltok vagy akár színsávok is, melyeknek helyzete rajzonként megváltozik. Néha fontos részei a kompozíciónak, máskor pedig inkább a háttérben jelennek meg. Az idő múlásával pedig teljesen eltűnnek, más elemeknek adva át a főszerepet. Ez a sorozat az *Elemek a térben* címet viseli. Idővel ezek a belső-tér-ábrázolások külső terekkel bővülnek. Érdeklődése a külső és belső tér határait irányult, ezért az ezt követő sorozat *A tér határai* elnevezést kapta.

Grafikai munkásságának egyik jellemzője, hogy a megvalósításukat számos előkészítő rajz, festmény előzi meg. Ezek nemcsak vázlatként szolgálnak, hanem önálló képzőművészeti alkotás-ként is megállják a helyüket.

Korábbi alkotásait megismerve és elemezve, 2020-ban már kiforrottnak mondható a grafikai kifejezőmódja, amelyben már egyre jobban odafigyel egyes korábbi munkáin megjelent részletekre és azok tudatos alkalmazására. A szemlélőben azt az érzést kelti, hogy a családi ház udvara, amely meghiúsult egykor, végtelen inspirációval látja el őt majd a jövőben is.

Szemtanúi lehetünk annak, hogy Kiss Natália számára a hely, amely korábban üres és ismeretlen volt, az idő múlásával beteljesült, és idegenből ismertté vált.

Út

Falak 2.

képzőművészet

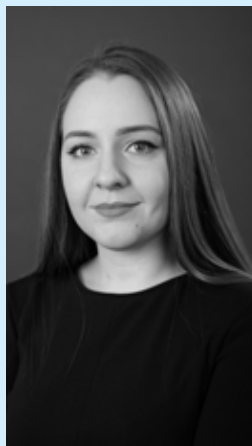
Magasság

Összekötött terek

kiss natália

1994
Újvidék

A középiskolát Zentán a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium képzőművészeti technikus szakán fejezte be. Az újvidéki Művészeti Akadémián 2018-ban végezte el az alapképzést, 2021-ben pedig a mesterképzést, grafika szakon. Tagja a Híd Kör Artnak és a Vajdasági Képzőművészek Egyesületének. Több önálló kiállítása volt, valamint számtalan csoportos tárlaton vett részt bel- és külföldön.

DÍJAK:

- 2018 az újvidéki Művészeti Akadémia Képzőművészeti Tanszékének grafika szakán a legsikeresebb grafikai alkotás
- 2018 II. Nemzetközi Biennálé, Prijedor - különdíj
- 2013 Love Your Body plakátpályázat, USA - fődíj

Falak 1.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Bence Lajos** (1956) költő, publicista (Lendva)
- Blazsanyik Zsaklina** (2002), a Pázmány Péter Katolikus Egyetem drámapedagógia szakos hallgatója (Verbász)
- Bolyos Szent Lilla** (1992) képzőművész, tanár (Topolya)
- Csik Mónika** (1978) költő, író (Szabadka)
- Fehér Miklós** (1994) író, az Újvidéki Egyetem doktorandusza (Zenta)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Flament Krisztina** (1966) vezérigazgatói asszisztens / Nemzeti Színház (Budapest)
- Juhász Attila** (1967) tanár, újságíró, fordító (Zenta)
- Klamár Zoltán** (1955) néprajzkutató, ny. egyetemi oktató (Magyarkanizsa–Kartal)
- L. Móger Tímea** (1981) költő, újságíró (Doroszló)
- Léphaft Pál** (1952) karikaturista (Újvidék)
- Lovas Ildikó** (1967) író (Szabadka)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Lukács Lilla** (1989) neveléstudományi szakember, művelődésszervező (Szabadka)
- Mák Ferenc** (1956) irodalomtörténész, kritikus (Óbecse–Budapest)
- Patak Márta** (1960) prózaíró, műfordító (Leányfalu)
- Pejin Lea** (1996) költő (Zenta)
- Piros Bálint** (1988) pedagógiai szakmunkatárs, újságíró (Zenta)
- Reisinger János** (1954) irodalomtörténész (Budapest)
- Sz. Kanyó Leona** (1934–1984) költő (Magyarkanizsa–Nova Gorica)
- Szőke Anna** (1948) néprajzkutató, nyugalmazott óvodapedagógus (Kishegyes)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Tóth Szilárd** (2002), az ELTE Bölcsészettudományi Karának hallgatója (Szabadka)

Lapszámunkat **Kiss Natália** alkotásaival illusztráltuk.

AZ AGYAG A MŰVÉSZET ÉS A NÉPI MESTERSÉGEK SZOLGÁLATÁBAN *Szöke Anna*

A vajdasági fazekasság eredetéről források hiánya miatt keveset tudunk. Arról meg végképp nincs tudomásunk, hogy egy-egy gölöncsér szakosodott volna egyfajta edényforma elkészítésére. Az erdélyi fazekasközpontokban készített nagy méretű főzőedényeket egyáltalán nem ismertük ezen a vidéken. Itt, a Vajdaságban inkább a vasedényeknek, a vaslábasoknak volt keletje.

Az én falumban, Kishegyesen a gölöncsér szó egészen mást jelentett, mint amit az eredeti jelentés takar. Nálunk a gölöncsér az agyagedényre vonatkozott, a mestert pedig, aki az agyagedényeket árulta, gölöncséresnek nevezték. Még ma is így nevezik őket, például: „A vásárban most nem volt ott a gölöncséres.” Egyszer azután hozzáértő szakemberek kijavították, mondván, az nem gölöncséres, csak gölöncsér. Nehezen fogtam fel, idegenül hatott a főnév hangzása. Erősen munkált bennem a gyermekkor hatása, ahogy vártuk a „gölöncséreseket” vásárok alkalmával. Tavasszal baromfiutató edényt kerestünk, mert ebből minden évben új kellett, bármennyire vigyáztunk is rájuk. Kiskorsót a doroszlói búcsúban vettünk, az jelentette az emléket. Ismerőseinknek is kiskorsót hoztunk ajándékba. Hogy hol készítik a kiskorsókat, nem foglalkoztatott bennünket.

Egyébként egész Vajdaságra vonatkozóan pontosan lehetett tudni, hol mit érdemes venni, illetve mit hol szoktak megvásárolni az emberek. Köcsögöket a topolyai vásárban, mert ott nagyobb a választék. És mikor? Általában nyáron, amikor elérkezett a lekvárfőzések ideje. Emlékszem nagyanyám gangra néző piciny kis ablakára, belül az ablakpárkányon ott sorakoztak a lekvárral teli köcsögök, újságpapírral letakarva, ne szálljon rájuk a por.

Hogy honnan jöttek a gölöncsérek, nem tudtuk, nem foglalkoztatott bennünket. Később, a zentai múzeum állandó kiállítását többször is végigjárva megtudtam, hogy nagyobb fazekasközpontok működtek Magyarországon, Zentán, Martonoson és Óbecsén. Területileg egy vonalban helyezkedtek el a Tisza mentén. Valószínűleg a föld minősége játszott ebben nagy szerepet.

A fazekasközpontok az ipar fejlődésével fokozatosan eltűntek, a kerámiamesterek utódai a gyárpariban helyezkedtek el. Némely kézművességgel is foglalkozó cég helyet adott a kerámia-stúdióknak, ahol az iparművészek kifejezésre juttathatták saját ötleteiket, alkotói kedvüket. Sok helyen a téglagyárak nyújtottak számukra lehetőséget. Így jött létre a kishegyesi kerámiai művésztelep is.

A hetvenes évek elején egyes középiskolák is nyitottak kerámia szakot, de az irányzat nem örvendett nagy népszerűségnek, igen kevesen iratkoztak be, hiszen számukra nem biztosították az elhelyezkedés lehetőségét.

Az 1960-as évek még nem igazán szólnak a kerámiáról, de mind gyakrabban tapasztaljuk, hogy a különféle irodalmi rendezvények kísérő programjaként tárlatok is szerepelnek. Előkelő helyet foglalt el a festészet, a grafika, viszont a kerámiatárgyak ekkor még nem igazán hódították meg a vajdasági embereket.

Ekkor már javában működött néhány művésztelep is: 1952 júliusában Ács Jó-

zsef festőművész javaslatára megalakult a Zentai Művésztelep, majd létrejött a Topolyai Művésztelep.

Moják Aranka frissen diplomázott iparművész 1956 tavaszától dolgozott a kishegyesi iskolában, és tanulóival kerámiazással kezdett foglalkozni. Férje, Moják Petar átlátta a lehetőségeket, elkészítette egy égetőkemence tervrajzát, melynek alapján a helybéli kőművescsoport megépítette a kemencét. Innentől kezdve mind gyakoribb téma lett a kerámiai művésztelep létrehozása.

A kishegyesi kerámiai művésztelep 1959-ben jött létre, az első ilyen művésztelepként Jugoszláviában. Eleinte az Ady Endre Kísérleti Általános Iskolában kapott helyet, és több éven át nyaranta itt találkoztak az agyagművelők. Az itt alkotó keramikusok országos szintre emelték a telep munkáját, sőt határon átnyúló ismeretségre is szert tettek. A kishegyesi kerámia útját Moják Aranka helybéli tanárnő művészi tevékenységével egyengette és irányította. A Kishegyesen készült kerámiákat 1960. április 24-e és 30-a között a művésztelep első kiállításán mutatták be.

A találkozókra meghívást kapott Togyerás József (1930), aki szintén az újvidéki iparművészeti iskolában fejezte be tanulmányait, illetve Kalmár Ferenc (1928), aki a tanárképző főiskola képzőművészeti szakán végzett Újvidéken. Valamennyien Kishegyesen fejlesztették ki a kerámia terén tehetségüket. Kalmár Magda (1936) szintén a kishegyesi művésztelepen vált keramikussá. A művésztelep céljaként tűzte ki a kerámia népszerűsítését, évről évre több művész látogatta. Mintha a palackból kiszabadult volna a szellem, növekedni kezdett a kerámiát kedvelő fiatalok és idősebbek száma. Igazából itt derült ki, mennyi kreativitás lakozik egyes emberekben, későbbi művészekben.

1962-ben Szabadkán létrejött a Képzőművészeti Találkozó mint a művésztelepek leendő országos szemléjének intézménye, amelynek megbízott igazgatója a kishegyesi születésű Dévics Imre lett. Itt lehetőség nyílt a kishegyesi kerámiaműhelyben készülő alkotások rangosabb bemutatására. Még ebben az évben a Moják házaspár Újvidékre költözött, és a műhely vezetését Nemes Fekete Edit kishegyesi születésű keramikus vette át, aki szintén Újvidéken fejezte be az iparművészeti főiskolát. E keramikusnemzedék képviselőinek alkotásai a hazai kiállítások mellett rendszeresen jelen voltak a külföldön rendezett rangos kerámiaszemléken is. A kishegyesi művésztelep Dévics Imre halála után, 1973-ban az ő nevét vette fel.

A megalakulás utáni tizedik évben a szabadkai Képzőművészeti Találkozó megszervezte az Első Országos Kerámia Triennálét. Ennek keretében mutatták be a kishegyesi művésztelep tizedik tárlatának anyagát. A művészek közül kevesen tudtak korongozni, pontosabban csak Moják Aranka, ezért rendszeresen alkalmaztak egy gölöncsért, aki a korongozást elvégezte, így például Szabó Ferenc és Simon Pál gölöncséreket.

Az 1970-es évek már a kerámiáról szóltak. Az egyéni ízlés, a kreativitás jutott kifejezésre. Ahogy változott a szobabelső berendezése, úgy változott az emberek díszítőigénye is. A kecskelábas bútorok, szekrények már nem tűrték

meg a festett, virágos mintájú tányérokat. Mind többször elhangzott, hagyjuk a múltat, modern társadalmat kell építeni. Ehhez a felfogáshoz hozzáidomultak a falvak, városok lakói, és új dolgokkal ékesítették lakásaikat.

Csernus László először még amatőr keramikusként vett részt a Dévics Imre Kerámiai Művésztelepen, ám nemcsak alkotóként, hanem szervezőként, kicsit házigazdaként is. A Bácska Épületanyaggyár (téglagyár) igazgatója, Szűcs Mihály minden újra nyitott volt. Felkarolta a fiatalokat, Temerinből elhívta Matuska Ferenc keramikust. Ezenkívül kiváló előadókat hozott a gyárba arra az egy hétre, amíg a fiatalok dolgoztak. Említést kell tennünk még Fürstner Etelkáról is, aki bár amatőr képzőművészként ténykedett, később kerámiával is foglalkozott. Szervezőként, alkotóként, ún. „mindenesként” tevékenykedett a tábor sikeres lebonyolítása érdekében.

A kerámiához az alapanyagot Temerinből és Arandelovacról szerezték be, és a gyár ebben is a segítségükre volt. A részt vevő Révész Róbert, Szöke Ottó, Sinkovics Ede, Németh Anna, Ágyas Zsuzsa, Mihályfi Mária – mind olyan művészek, akik az évek múlásával hírnevet szereztek maguknak.

A kishegyesi fiatalok a Vajdaságban elsőként kísérleteztek ki a rakuégetést, Csernus László vezetésével. Csernus László vérbeli keramikusművész volt. Anyagtechnológiai ismereteit fokozatosan, ám igen fiatalon szerezte meg, délvidéki és magyarországi kerámiaműhelyeket és művésztelepeket járva. A már említett Bácska Épületanyaggyár igazgatója – látva Csernus László kiváló tehetségét – két évre Zágrábba küldte őt a kerámiai főiskolára továbbtanulni, és ennek költségeit a vállalat állta.

Visszatérve a Dévics Imre Kerámiai Művésztelephez, a kilencvenes évek háborúja szétzilálta a társaságot. A fiatalok külföldre mentek, s hála istennek, tevékenységüket ott kamatoztatják. Az idősök közül sokan meghaltak, de a művésztelep nem szűnt meg, csak ahogy itt mondják, „egyelőre jegelve van”. A művésztelepen készült munkák egy részét a kishegyesi iskolában, másik részét pedig a kishegyesi könyvtárban őrzik.

Ma a kerámiakészítés hagyományát Kishegyesen a Dévics Imre Szabad Alkotóműhely ápolja. Kiállításokat, találkozót szerveznek, kiemelt feladatuknak tekintik, hogy a kerámiát megszeressék a gyerekekkel, fiatalokkal, felébresszék bennük a kreativitást.

A keramikusok közül meg kell említeni Németh Anna (1940) kiváló képzőművészeti szakos tanárt. Ő Zell am Hammersbachban (NSZK) sajátította el a kőedénygyártás technológiáját, ott tanult meg korongozni. 1974-től foglalkozik kerámiával, alkalmazott kerámiát az egyszerű, letisztult forma jellemzi. Említést érdemel Ózsvár Péter Magyarokanizsáról (1963). Róla elmondhatjuk, hogy sokrétű keramikus. Kerámiáit otthon agyagból elkészíti, korongozza, szárítja, a festést, mázazást, égetést viszont már a Potisje Rt. majolikagyárban végzi el. Állat- és növényfigurái között egészen aprók, de nagy méretűek is vannak, mint például óriási madarai. Mindenképp meg kell említeni képzőművészünket, Mezei Erzsébetet (1947), aki Zentán

a Képzőművészeti Alkotóműhely és egyben a rakukerámia-művésztelep vezetője, jelentősek kerámiaalkotásai, amelyek több kiállításon szerepeltek.

Amikor a vásárokról, piacokról eltűnőfélben voltak a fazekastermékek, akkor jelent meg Schramm Tibor fazekasmester a vásárokon. Tibor a nyolcadik osztály elvégzése után Szabadkán keramikus szakra iratkozott. Az Aurometalban nyílt egy részleg, ahol kerámiatárgyakat készítettek, itt kapott munkát a középiskola elvégzése után. A vállalatnak volt kemencéje, ahol kiégették a félkész munkákat. Főleg díjakat, serlegeket készítettek a versenyzők részére. (A gyár azóta megszűnt.) Innen Magyarokanizsára került, ahol a majolikagyárban oktatott. Tanította az alkalmazottakat, betanította a munkásokat.

Magyarokanizsáról Óbecsére hívták a téglagyárba. Sokrétű munkát végzett, korongozott a Mikić házaspár részére, előkészítette a szűrt agyagot, miközben kitört a kilencvenes évek háborúja. A közlekedési viszonyok megnehezültek, körülményesnek bizonyult Palicsról naponta ingázni. Ekkor határozta el, hogy önállósul, vállalkozó lesz, és a saját termékeit fogja árulni. Elkészítette a korongot, a prést. Volt saját zománcőrölő gépük is. Saját maga készítette a zománcfestéket és sok egyebet. Ő a népi fazekasság „visszahozója” a hétköznapiakba. Szükség esetén a mázat Pestről is hozatták. Amikor megformálta tárgyait, szivaccsal áttörölte kívül-belül, hogy ne legyen rajtuk érdes rész, ne legyen éle. Azután minden munkáját aláírta. Idejét maga osztotta be, nem volt időhöz kötve, de a felvállalt munkát, a rendeléseket mindig határidőre elkészítette. Éjszaka szeretett dolgozni, amikor csend és nyugalom vette körül.

Az alapanyagot általában Magyarokanizsáról, illetve Hódmezővásárhelyről hozatta. Felesége, Rózsika készítette elő az agyagot. A nyers agyagot először műanyag hordóban leáztatták, kevergetéssel két-három napig ázott, majd átszűrték az apró kavicsoktól. Virágcserepnek megfelelt a szűretlen agyag is, de a finomabb tárgyak készítéséhez már nem.

Schramm Tibor 2014-ben megkapta a tanúsítványt, amely az általa készített munkák minőségét igazolta. Ez nagy megtiszteltetést jelentett számára. Rengegeteg utaztak, péntek, szombat, vasárnap általában úton voltak. A környék iskoláiban a szabadon választott (fakultatív) órákon oktatta a fazekasságot. A gyerekekkel folytatott tevékenységét szívügyének tekintette. Úgy vélte, az identitástudat egyik formája a fazekasság. Termékei között a használati tárgyakon kívül ott találjuk a díszanyagot is, mint például a tányérokat, lámpákat. A 2016-ban elhunyt mester ezek készítésére külön odafigyelt, és esztétikai üzenettel is rendelkeztek.

Bajszán az Etno Hagományápoló Kézművesek Köre már másfél évtizede szervez kézművestáborokat, melyekben a fazekasságot is népszerűsítik. 2018-ban a tájház udvarán hagyományos módszerekkel agyagégető katlankemence épült. 2019-től az itt készült alkotásokat, sőt a környékbeli fazekasok munkáit is már ebben a vörös és fekete kerámia égetésére egyaránt alkalmas kemencében égethetik ki.

A 100 ÉVES NEMES NAGY ÁGNES

Reisinger János

El kellett érnie a 100 évet, hogy többen beszéljenek róla. Az évfordulók egyébként gyakran terméketlenek, de van kivétel. Akiről nem beszélünk annyit, hogy ne mondjam, a sokaság a nevét sem ismerte, most egyszeriben előlép, és az életében élőnél jobban előbb lesz. Nemes Nagy Ágnesről ezt azért is elmondhatjuk, mert mind költészete, mind azt gyakran meghaladó értekező prózája a magyar irodalom maradó vonulatához tartozik.

Ha személyiségét, életművét gyorsan kellene felidézni, számomra legnagyobb versének kezdő sorait csendíteném fel:

Valamit mégis kéne tennem,
valamit a gyötrelmem ellen.

Remélem, mindenki lényegesnek, ha nem a leglényegesebbnek érzi ezt a felismerést és a vele járó következményeket. Mindannyiunk életét kifejezheti ez az egyetlen kifejezés, a „gyötrelmem”. Egyre gyötrelmesebb korban, egyre meggyötörtebb történelemben élünk. És maga az egyes ember is ezer gondtól-bajtól gyötört. A verskezdetnek ez a nekibuzdulása nagyon üstökön ragadja napi problémáinkat, és ahogyan teszi, ezzel az ismétlődő („valamit”) kifejezéssel, az tipikusan a 20. századi költészetre jellemző, egyszerre határozott és visszahőkölő, egyszerre gyors és tévovázó magatartásával. Kedvelt pályatársa és barátja, Pilinszky János is gyakran élt ezzel. A harmadik, amit szintén kiemelnék, hogy rögtön a cselekedetre tér rá, vagyis inkább bizonytalanságában nem a gondolat vagy a szó, hanem a tett bizonyosságát követeli.

Álljunk meg itt egy pillanatra. Az 1922. január 3-án Budapesten született Nemes Nagy Ágnes egész lény benne van az *Ekhánaton jegyzeteiből* felütésében. Kétségkívül nehéz történelmi időszakban született, vesztett világháború, proletárdiktatúra és fehérterror, Trianon és Magyarország belső kínjainak világában. Szabolcs-szatmári református őseit csak abban követte, hogy a budapesti Baár–Madas Református Leányliceumban érettségizett, és nyert utána felvételt a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–latin–művészettörténet szakára. Hitét elveszítve haláláig viaskodott Istennel és Isten hiányával. Mindvégig Babitsot tartotta legfőbb költői és kritikusi példaképének (a róla szóló *A hegyi költő* című könyve Rába György és Németh G. Béla kötetei mellett a legjobb Babits-értékelésnek számít), szoros barátságot tartott fenn Szerb Antallal, Halász Gáborral, akik mind odavesztek holokausztáldozatként (Bálint Györggyel, Radnóti Miklóssal és Sárközi Györggyel) a második világháborúban. Hasonlóan értékes és később nagy pályát befutó költőtársaival 1946–48 között megalapította az Újhold című folyóiratot, mely betiltása után szintén az ő kezén 1986-ban éledt újjá évkönyv formában. Itt is megtalálta csoportosulásuk vezéralakját a katolikus Vigíliát szerkesztő Rónay György személyében, akiről megragadó szavakkal írta, hogy „szelleméből hiányzott a csúfondarosság”. Ezekkel a pályatársakkal, Weöres Sándorral, Pilinszky Jánossal, Rába Györggyel, Lator Lászlóval, Csorba Győzővel, Kálnoky Lászlóval, Vas Istvánnal együtt a műfordítás egyszerre keserű és nagyon is tápláló kenyerét ette, és adta nemzete kezébe az 1950-es, 60-as évektől fogva. 1954–58 között a budapesti Petőfi Sándor Gimnázium irodalomtanára volt, azután 1991-ben bekövetkezett haláláig szabadfoglalkozású író.

Remek esszéiből híres aforisztikus gondolatokat emelhetünk ki. „Költő az, aki nem hagyja abba a versírást” – ennél találhatóbb, pontosabb és egyben gyakorlatias meghatározását rajta kívül senki sem adta a költőnek. Ő maga alig több mint száz verset publikált, azt is úgy, hogy évtizednyi távolságban egymást követő kötetét folyamatosan gyűjteményes köteteként tüntette fel (*Kettős világban*, 1946, *Szárzavillám*, 1957, *Vándorévek*, 1964, *Napforduló*, 1967, *A lovak és az angyalok*, 1969, másodszor 1973, *Egy pályaudvar átalakítása*, 1980, *A Föld emlékei*, 1986). Halála után, immáron az elmúlt harminc évben számtalan más kézírata került elő, publikálatlan verseivel mintegy háromszázra nőtt összes költeményeinek száma, de esszéi is két vaskos kötetben jelentek meg *Az élők mértá-*

na címmel. Pilinszky után néhány évvel ő is megkapta a Kosuth-díjat (1983), miután pályáját a Baumgarten-díjjal (1948) kezdte és a József Attila-díjjal (1969) folytatta.

Költészete az Ady- és Babits-törésvonal után az utóbbi munkásságából kibontakozó „objektív líra”. A költő a minél pontosabb felidézésre törekszik, látszólag háttérbe szorítva személyes érzelmeit. Valójában azonban tárgyakon, személyeken keresztül önnön személyiségének még erősebb latba vetésével él. Ez az objektív, tárgyias költészet nem volt idegen a görög–római világtól sem (Vergilius: „Van a tárgyaknak könnyük”, sunt lacrimae rerum), végigvonul az európai költészet történetén is, míg végre a romantikának a sok közül egyik bomlástermékeként áll előttünk immár megszámlálhatatlan előfordulással a 20–21. században. E költészetfajta megszületését Babitsnál William James amerikai pszichológus és Theodor Gomperz osztrák filozófus segítette elő, Nemes Nagy Ágnesre Babitson kívül Rainer Maria Rilke hatott leginkább, akit Pilinszky János a 20. század legnagyobb költői tehetségének nevezett. Nemes Nagy Ágnes e tudatlíra háttérét is megkísérelte feltárni az egyébként legsúlyosabb gondolati kérdéseket is mindig színesen kifejtő, olvasmányos és közérthető esszéiben, tanulmányaiban. E felfogás szerint a tudat mindig nagyobb tartományt mondhat magáénak, mint maga a nyelv. A költészet nem más, mint szakadatlan nyelvi hódítás. A tudatnak addig fel nem fedezett vagy ki nem fejezett területeire hatol be. Mindezt pedig teszi úgy, hogy anyaga, a nyelv a zene és a festészet között közbülső helyet foglal el. A romantika által meghirdetett „a költészet zene legyen” (Ut musica poesis) és „a költészet festészet legyen” (Ut pictura poesis) köztes területén áll. Szintén egyszerű, de igen megragadó megfogalmazása Nemes Nagy Ágnesnek, hogy a költészet gondolatok közlése, de versben, versül.

Egy istent kellene csinálnom,
ki üljön fent és látva lássson.

A vágy már nem elég,
nekem betonból kell az ég.

A vers harmadik–negyedik sorához kapcsolódva egyik előző költeményét kell megismernünk:

Kiáltva

Irgalmazz, Istenem! Én nem hiszek Tebenned,
Csak nincs kivel szót váltanom.
S lám, máris megadod azt a végső kegyelmet,
Hogy legalább imádkozom.

Bűnöm csak egy, de nagy: a gőg fogai rágnak.
És most porig alázatom.
Hörgök, vonagolok, mint egy nyomorú állat,
Kínomban a port harapom.

Életem vékonyul, gyökere félbemetszve,
Virága tán nem nyílt soha.
Irgalmazz, Istenem, húsvétvasárnap este,
Hisz él az Embernek Fia.

Itt megaláztatás, ott szorongattatások,
Kín és életveszedelem.
Ne hagyd el sok papod hitetlen unokáját,
Ne hagyd el nyomorult fejem!

Az ötödik–hatodik sorhoz is messzemenő gondolatkapcsolások szükségesek. A vágy az egyik legképlekenyebb, ám egyúttal legerősebb része az ember-

nek. Ugyanakkor sokszor a legnagyobb bizonytalanságokat is szülő vagy azokba vesző része. A tudat azonban azért működik, mert bizonytalanságok és valószínűségek helyett vagy azokon átlábalva folyamatosan bizonyosságokat keres. Ennek megragadó kifejezése a „betonból kell az ég”. A 20. század előtt ilyen sort sem írt volna le sem magyar, sem idegen költő. Az örök törvényszerűségek és pillanatnyi esetlegességek, a vasbeton és a habcsók elegye ez a meghökentető költészet, mely folyamatosan újragondolásokra készlet.

A költemény folytatása nem mentes az iróniától, a szarkazmustól, ugyanakkor még legcsöndesebb kijelentéseiben is („szerettem növényeidet”) a tragikumtól sem.

Hát lépj vállamra, istenem,
én fölsegítlek. Trónra bukva
támaszkodj majd néhány kerubra.
És fölruházzak én, ne félj,
ne lássson meztelen az éj,
a szenvedést kapcsold nyakadra,
mintha kerek vércsík fakadna,
s az legyen langyos köpenyed:
szerettem növényeidet.
S helyezd el ékszeres szivedben:
hogy igazságra törekedtem.

Ennyi elég is. Mondd ki: jó itt,
és tedd hatalmas funkcióid,
csak ülj és nézz örökkön át.
Már nem halaszthatlak tovább.

A keveset író költőtől most már csak egy emblematikus verset idéznék. Az 1970-es évektől bizonyos értelemben fellazuló magyar kultúrpolitika lehetővé tette számára is (miként a Weöres házaspárnak és Pilinszkynek) a külföldi felolvasóesteken való részvételt (London, Párizs, Bécs), Nemes Nagy Ágnes nem sokkal a háború utáni olaszországi ösztöndíja később egy egyesült államokbeli irodalmi körútba torkollott. Itt fogalmazta meg először kétsoros versszakokra bontva a *Fák* című költeményét, melyet kisére átalakítva ezutáni gyűjteményes kötetének legélethez helyezett. Tudni kell, hogy szenvedélyesen szerette a növényeket, főleg Budapest fáit, a Déli pályaudvar átalakításánál, valamint a Böszörményi út fájának megmentéséért élet-halál küzdelmet vállalt a fővárosi vegetációért (ő maga a jelzett út és Királyhágó út sarkán lakott, ahol egy ízben én is meglátogathattam Bárdos László költő, irodalomtörténész társaságában).

Valóban sok tanulnivalónk lehet a fáktól. Először is az, hogy elfogadják a külső segítséget: napfényt, jó levegőt, talajgondozást, esőt vagy öntözést. Másodsor: hogy mindezen külső segítség elfogadása által felfelé nőnek. Nem lefelé vagy oldalra. Nem véletlenül lehetett a fa az európai költészet legősibb toposza Homérosztól Arany Jánoson át Nemes Nagy Ágnesig:

Tanulni kell. A téli fákat.
Ahogyan talpig zúzmarások.
Mozdíthatatlan függönyök.

Meg kell tanulni azt a sávot,
hol a kristály már füstölög,
és ködbe úszik át a fa,
akár a test emlékezetbe.

És a folyót a fák mögött,
vadkacsa néma szárnyait,
s a vakfahér, kék éjszakát,
amelyben csuklyás tárgyak állnak,
meg kell tanulni itt a fák
kimondhatatlan tetteit.

EGY BEFEJEZETLEN GYERMEKKOR KRÓNIKÁJA

Juhász Attila

Dorđe Lebović: *Semper idem*. Fordította Radics Viktória. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2021

„Nincs részleges bűnösség, mert nincs részleges bűncselekmény sem. Vagy bűncselekmény valami, vagy nem, vagy emberséges, vagy embertelen. Nem nyílik középút senkinek, a magyaroknak sem.”

Számomra a *Belgrádi Kör* tagjaként vált ismertté a dramaturg Dorđe Lebović neve és személye, aki azon értelmiségi csoport tagja volt, amely a kilencvenes évek balkáni, nacionalista örületének kezdetén is a józanságot hirdette. Az eszement nacionalizmus eluralkodását már nem várta ki, 1992-ben elhagyta az országot, 2000-ben visszatért, de élete nagy regényét az emigrációban, majd hazatérte után is, haláláig folytatta. Auschwitz-túlélő, aki a múlt század kilencvenes éveiben a számára ismert, ismétlődő ingerekre válaszolva kezdett bele a *Semper idem* című művébe, mert vallja, hogy van, ami mindig ugyanaz, nevezetesen a butaságon alapuló nemzeti gőg és felsőbbbségérzet, amely újra és újra táptalajra talál Európának oly sok szegletén.

A regény a szórványosan felbukkanó gyűlölet magvainak szárba szökkenését és kibontakozását szemlélteti egy, a magyar kultúrához, neológ zsidó családba tartozó fiú fejlődésén keresztül. Mondhatjuk azt is, hogy családragény, illetve olvashatjuk regényes emlékiratként is. A mű háttérben a náci eszmék árnya és megvalósulása lappang, ami lassan, de biztosan bontakozik ki a regény folyamán. És az egyszerű emberek közönyössége hagyja mindezt...

Akárcsak a kilencvenes évek sovínizmusát.

Mert mindig ugyanaz...

Nem a holokausztról mesél a regény, de az egész művet annak kísértete lengi körül.

Mennyből a pokolba jut az egyes szám első személyű narrátor, a főhős, a kisgyermek György, aki kamaszként jut el a deportálásig. Ahogyan erősödik a kizárólagosság, úgy szűkül az élettér. Eltűnik a normális élet tere abban a pillanatban, amint az értelmes emberek normális reakciója megszűnik, ezzel egy időben eluralkodik a hallgatás közönye.

A harmincas-negyvenes évek Zágrábja, majd Zomborja elevenedik meg Lebović regényében. Szülei válása a gyermeki menny-

ország lehetőségét adja. A zágrábi nagynéni szárnyai alatt kezd magára eszmélni a főhős gyermek, miközben anyja a harmincas évek Jugoszláviájának Horvátországában keresi a boldogulást. Találkozik a gyűlölettel, amely „nem más, mint a nagy, megmagyarázhatatlan gonoszság tükröződése”. Bal esetet szenved, anyja ismét férjhez megy, így a főhős visszakerül zombori nagyapjához és a színházi rendező apa közelébe.

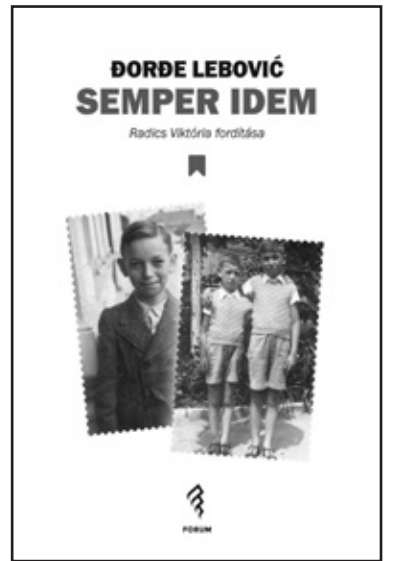
Látnoki álmok gyötirik, találkozik a halállal, máskor pedig soha nem látott apai dédapja jelenik meg előtte a közelgő holokauszt vízióiban. A főhős álmaiban látnoknak tartott őse a történet szövedékének tragikus előhírnöke szerepében bukkan elő.

Történetei vannak a regénynek az igazságosságról, az igazságról, a jószágról, a szerelemről és a halálról. A Kulturbund megjelenése és erősödése hatással lesz a közösségre, mint ahogyan az újvidéki razzia, de a hideg napokat is személyes tragédiaként éli meg. A zsidó közösséget megerősíti a kirekesztés. Magára talál és a közösségbe kapaszkodik ebben a helyzetben az ember. Igaz, a közösség önmaga hibáztatása és a magában való hibakeresés, mint önmarcangolás, a zsidó

emberek körében is megjelenik. A regény írói alteregója is gyakran teszi fel a kérdést, vajon mivel vagyunk rosszabbak, esetleg jobbak, honnan ered ez a gyűlölet, míg végül eljut oda, hogy „a remény az egyetlen dolog, ami még maradt nekem”. Mint ahogyan a zsidó közmondás is tartja: Elvesztett pénz – semmi nincs veszve. Elvesztett idő – sok minden elveszett. Elvesztett remény – minden elveszett.

Visszatérő motívuma a regénynek a kék füzet, amelybe jegyzetek készülnek. Ebbe gyerekként rögzítette a számára meghatározó idézeteket és bölcseségeket, a vele történt események függvényében a fejezeteket záró gondolataival, majd később, felnőttkori kiegészítéseivel a történetekre reagál, illetve időben és térben is görbe tükröt ad a regényen belüli elbeszéléseknek. Rezonálás és csattanó, az elmondottak groteszk rezüméjét adják ezek a kommentárok.

„– Az Isten nem mindenható, hanem egy tehetetlen öregember, akinek fogytán az ereje – mondom hidegen, mintha a moziműsorról beszélnék. – Vak, süket és néma.” A megélt kilátástalanság mondatja a főhőssel ezeket a mondatokat.

„Az antiszemita nem meggyőzhető és nem lehet jobb belátásra bírni. Hivatkozhatunk a lelkiismeretre, a tízparancsolatra, a felebaráti szeretetre, mit sem ér, a butaság lesújt, mint a bárd” – hangzik el a gyermek főhős eszmései közepette.

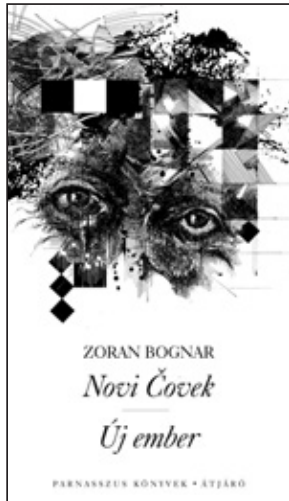
A *Semper idem* című regényt áthatja a közép-kelet-európai világlátás, a groteszk és ironikus gyermeki és emberi eszmélés és optimizmus. A mindig ugyanaz dokumentálása...

Sokat idézett regénye a kortárs szerb irodalomnak, és sikeresen már színre is vitték.

ÚJ EMBER(I)SÉGI ALÁMERÍTKEZÉS

Zoran Bogнар: *Novi čovek / Új ember*. Parnaszus Kiadó, Budapest, 2022

Az emberi megújulás és az emberiségszintű megújítás nagyszerű víziója hatja át Bogнар húsz százoros énekből álló kötetét. „Bogнар-féle evangélium”, ez áll az alcímében. A magyar fordítást Fehér Illésnek köszönhetjük. Annak a szabadkai fordítónak, aki elmondása szerint a verseket szereti, és nem a költőket, Bogნarral viszont lélektársiasságot ápol. Ezt érezni lehet a fordításokon, megteremti a kultúrák közötti párbeszédet, a költő versnyelve mélyen belé rögződött, sajátja, „vele él” a mondanivaló. A kötet „vallomásai, zsoltaírai, jelentései” eredeti nyelven, az 1999-ben való megjelenéskor rangos irodalmi díjakat hoztak a több mint húsz nyelvre fordított szerző számára, és ahogy Nemanja Veljović Subrosa az utószóban fogalmaz: „Kevés olyan szerb költő van, akiről elmondhatjuk, hogy egyetlen könyvével úgy robbant be egy más kultúrába, mint az *Új ember* a német nyelvű területre. Bogнар az *Új ember*nek köszönheti, hogy a világ befogadta.”

Abban is hallgathatunk a jeles méltatóra, hogy az *Új ember* bármilyen műfaji besorolása felesleges. Subrosa Goethe *Faustjával* vonja párhuzamba. Jómagam gyakorló olvasóként vizsgálom, és a mélymerüléshez hasonlítom. Víziszonyosként. Előbb beletekintek a víztükörbe, meglátom magamban az Isten képére formált embert, majd az emberire szabott Isten-képet, és ugor-ni kényszerülök. Vonz a mélység veszélye. Abban pedig magamra találok, magamra ismerem, és furcsán megnyugszom. Belenyugszom: ember vagyok, része az emberiségnek, nem kell görcsösen (f)élni, az idő, a belső és a történelmi megadja a válaszokat, a költészet éles-szép eszközeivel.

„Az új ember tulajdonképpen ó”, és szent feladata, hogy „letargiától liturgiáig” jusson.

A *Homo* alakváltozásai, akár a keresztút stációi:

„Mi közünk hozzá, ha éppen az, ami az embert méltóvá teszi, végleges tovatűnésre ítél! Ha a lejobbak állhatatos erőfeszítése csak a sorvadásra hajlamos dolgokig ér... Kapzsiság, félelem és stressz kurtította az ember életét.” (IX/*Homo longerus*, részlet)

Ismétlődő sorok mantrázzák elénk az emberi (vissza)fejlődéstörténetet, ezt sejtetve néhány cím: *Homo ereticus*, *Homo nucleus*, *Homo universalis*, *Homo politicus*, *Homo poeticus*, *Homo novus*, és mindezek felett „lebeg” a Szentháromság: *Atya*, *Teremtő* – *Mindent-tartó*, *Fiú*, *Csendes Újjáépítő*, *Szentlélek*, *Asztrolábium*. A legizgalmasabb pedig a szerző által teremtett „eszköz”, az úgynevezett *Ősklepszidra* kifejezés: mindent felfaló, művében a legrégebbi időmérő szerkezet szimbóluma.

„Az *Ősklepszidra* torz műzsáinak látványa rázta meg: kifakult sorok a *Szentírás* lapjain, romokban heverő *mauzóleumok* a *Kiválók sétányán*, az *óslakosok elfeledett nyelve* és *csúf zászlókarók* a még meg nem hódított földterületekre szűrva...” (IV/*Ősklepszidra* II)

Mindig és újra kezded, ám tudod, az idő változik ugyanaz. Csak a nyárspolgárok változnak, akik szerint saját lelkiüknél is értékesebb büntetésekből és kitiüntetésekben áll a világ... (IV/*Ősklepszidra* I, részlet)

Lent vagyunk tehát, lentebb már nem is lehetnénk... a víztükör mélyén. Összetörtünk, az idők, a történetek, a képek, a fogalmak, a meg nem fogalmazottak vagy rosszul megfogalmazottak súlya alatt, mint ember és emberiség is:

„Aki önmagában nem tört meg, az nem tudja, mi az egység.”

(XVIII/*Homo novus*, *Spiritus*. Makropsiha, meritum, részlet)

Maradt nekünk a lebegés, a merítkezés, abban, abból, amiből lehet és érdemes:

„...az egyedüli vallás, amelyből átalakulni érdemes, a gyerekkor...”

„A frissen kaszált fű illatában fürdetett, a most született lányod keze által felébresztett csodálatos percért kellene élni...” (IV/*Ősklepszidra* I, részlet)

A „frissen kaszált fű illata” számunkra irodalomhagyományilag is nagyon ismerős, megfogható kép-, élet- és poéziselmény.

Megfürdeni a tájban és az avantgárdban, és megfürösztetni benne a költészetet. Ehhez nagyon értünk. Láthatóan Bogнар is. Ugyanakkor verhangja nem túlfűtött, kuplészerű, inkább pragmatikus és feltérképező, kimondó, kijelentő, például így:

„Saját imádra hallgass.”

(XIX/*Homo mensura*)

Ez lehet talán a legnehezebb emberi feladat. Továbbá régóta érezzük és tudjuk: költőnek lenni emberileg is felelősség. Emberi, de felelősség. Bogнар ebbe is „beleáll”. Énekmondó „próféciai” minden sorában és gondolatában a megélés és a megértés, a kegyelem, a feloldozásban való feloldódás ereje van.

„Ám nem az erővel rendelkezők a győztesek, hanem a megbízhatóak, akik képesek a bátorság erejével cselekedni.

Nem a jobb a sikeres, hanem az, akinél kevesebb az üresjárat...”

(XII/*Homo politicus*, részlet)

Túléljük a merülést (nem is egyet már), tanulunk belőle, és új emberként bukunk a felszínre, egy új világ fogantatásának idején, ezekben a mai apokaliptikus időkben, amikor körülöttünk annyi minden viszonylagos, éppen ezért nem hihetjük, hogy „a remény csak kezdetben létezett”... Zoran Bogнар új emberi versei egyebek mellett erre mutatnak rá, mives, mesteri érzékkel és költészeti eszközzel.

A magyar fordításnak méltó „köntöst” adott a Parnaszus Kiadó, Fábán István borítóterve és tipográfiája gyönyörű vizuális utat ad a versek befogadásához.

L. Móger Tímea

KÖZHELYEKBŐL ÉPÍTETT FANTASY

Stephen King – Owen King: *Csipkerózsikák*. Fordította Dranka Anita. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2018

Az ezredfordulót megelőző, majd követő esztendőkből, hosszabb-rövidebb időszakok után, harminc év alatt látott napvilágot Stephen King monumentális, nyolc kötetből álló, *Setét torony* című fantasyregénye, az első King-mű, amelybe beletört a bicskám, nekem fantasy-szerzőként nem jött be King, azt hiszem, a harmadik kötet elejénél nem jutottam tovább. Aztán a *Csipkerózsikák* megjelentése évében megvettem, de csak négy évvel később olvastam el. Nem motivált a könyv műfaja, sem az, hogy King az egyik fiával, Owen Kinggel közösen írta. Owentől ugyanis ezen a társszerzői munkán kívül egyebet még nem olvastam, így sejtésem sem lehetett arról, hogy a hétszázánál több oldalas szövegmonstrumból melyik rész, melyik motívum tulajdonítható az apának, és melyik a fiának. Ráadásul az sem hatott ösztönzőleg, hogy a mesés történetnek hetvennél több főbb szereplője van, közülük csak keveset lehet első említésre megjegyezni.

Végül talán csupán a regény túlríttségében csalódtam, egyes epizódjait réstésztaként elnyújtották a szerzők, ennek ellenére megőrizték a mozgalmas tempót, és bőséggel ontották a véres horrorrepezítőket, ami ellensúlyozta a fantasy andalító ballasztját, a mesés történet ugyanis nem szárnyal, csupán dökög, miközben igyekszik elhitetni a maga valóságontúltságát és a történelem természetfelettségét.

A szerzők két orbitális közhelyből kiindulva építik a történetüket. Az egyik, hogy az USA azon területén, ahová az eseményeket fókuszálták, minden férfinak több a fegyvere, mint az agytekevénye, a másik pedig, hogy a nők teljes életük során kiszolgáltatott áldozatok. E két eredő mentén igyekeznek bemutatni, milyen is lenne a világ, ha csupán nők vagy csupán férfiak népesítenék be.

Valami ismeretlen, misztikus oknál fogva a nők, ha egyszer elnyomja őket az álom, bebábozódnak, és többé nem ébrednek fel. Ha megpróbálják őket ébresztetni, vagy megszabadítani a rájuk fonódott gubótól, öntudatlan vérengzésbe fognak. A legkitartóbbaknak sem sikerül öt napnál és éjszakánál tovább ébren maradniuk, azt is csak valami serkentőszer segítségével. A férfiaknak egy kis idő is elegendő, hogy felmérjék sorsuk alakulását, elkoszolódik az öltözkük, kifogynak a tartalékaikból, fölisszák a fellehető alkoholt, a távolabbra gondolók felismerik, hogy velük megpecsétlődött az emberiség sorsa, hiszen képtelenek reprodukálódni. Ha éppenséggel fordítva történik, és a férfiak lesznek álmokórosak, a nők fönntarthatnák a társadalmat, hiszen van köztük számos tudós, és a világ összes spermabankja rendelkezésükre áll, amíg el nem jutnak az önreprodukció beindulásáig. Elvileg megmenthető lenne az emberiség, hacsak idő előtt végreessen ki nem irtja önmagát.

Híre megy ugyanis, hogy börtönben őriznek egy nőt, aki akár előidézője lehetett a nők Csipkerózsikává alakulásának, aki talán képes lehet a folyamat visszafordítására, annyi viszont biztosnak tűnik a kórház teljes hírzárata ellenére, hogy a

nő különleges lény, aki képes új életerőt lehelni más hölgyekbe, akiket segítségül hív a céljai eléréséhez, például saját testi épségének megőrzéséhez. Amire hamarosan szüksége is lesz, mert a börtönön kívül rekedt férfiak agytekevényeik helyett inkább a fegyvereikre hallgatnak, egyik csoportjuk azért akarja kiszabadítani a természetfeletti képességű nőt, hogy élete árán megszabadítsa a női nemet a Z átok alól, a másik csoport pedig éppen a militánsok kezére kerülésétől igyekszik megóvni a különleges nőt, inentől ömlik a vér, záporoznak a golyók, a páncéltörő gránátok, roppannak a bordák a lánctalpak alatt.

Hálás regénytéma a zárt közösség, kezdve a börtöntől a kis lélekszámú településig, de mindenekelőtt a családig visszabontva, ahol King megnyergelheti vesszőparipáját, a fiatalok és idősek közti empátiát, a familiát összetartó érzelmi köteléket, amibe látens belevegyül a féltékenység, a birtoklási vágy, a bimbózó és megnyugvó érzelmek, a szeretetté nemesülő lelki kötelékek. King szerint annak ellenére jó családban élni, hogy egyes férfiak és nők éppen a familiáris viszonyok miatt pusztítják el társukat, imádják gyerekeiket, rajonganak az életért, a regénybeli gyepmester nem veri agyon az elkóborolt ebeket és macskákat, hanem még a településen kóborló mosómedvéket is begyűjti, elhelyezi és táplálja, törődésigénye humán vonalon is működik, amíg fel nem borul a világa, és érvényét veszíti mindaz, amit a civilizációs értékekről és szociális kapcsolatokról tudni vélt. A településen gyakorlatilag mindenki mindenkit ismert, éppen az ismeretség fordult együttérzésbe, majd gyűlölködésbe, hol mikor mibe, amiről a

szerzőpáros a mintegy hetven főbb szereplő családján keresztül nyújt betekintést. Ha minden famíliára tíz könyvoldalt szántak volna, kifutnak a regény keretéből, de hol van akkor még a fantasyben fontos szerepet betöltő beszélő róka, a doromboló tigris (a nagymacsák képtelenek dorombolni, míg a rókák is csak a mesékben beszélnek) meg a vörös kígyó, amelynek anynyi a dramaturgiai funkciója, hogy olykor megjelenik... Meg a zöld fanszörzetű, bármikor elalvó és bármikor felébredő hölgy is többet érdemelne, hiszen ő a patkányok úrnője, vagy valami ilyesmi.

A regény szórakoztató, de nem remekmű. Tovább is várakoztathattam volna a polcon.

HATÁRHELYZETEK

Neven Ušumović: *A csalogány nyelve*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2022

„A jégre tapasztottam a fülem: ütemes dobogást hallottam, jól hallatszott, hogyan ütődnek egymáshoz a zsiros tavi halak. Érthető volt a nyugtalanságuk, végre megjött a táplálék, már csak hozzá kellett férni valahogy a maguk falatjához. Ha lenne még egy kis erőm, hogy a dobolás tompa hangját követve elmásszak a lékhez, és megnézzem kedvesem izzapos sírját: ejtenék érte néhány könnycseppet.” (Neven Ušumović: Mákszem)

A *Tran(s)zakció* műfordítás-sorozat legújabb kötete, a Forum Könyvkiadó gondozásában megjelent *A csalogány nyelve* című kiadvány Neven Ušumović elbeszéléseit tartalmazza. A zágrábi születésű író középiskolai tanulmányait Szabadkán végezte, a Zágrábi Tudományegyetemen diplomázott filozófiából, összehasonlító irodalomtudományból és hungarológiából. Első kötete, a *7 mladih* 1997-ben jelent meg, a legutóbbi, a *Zlatna opekline* pedig 2019-ben, amellyel kiérdemelte a legjobb horvát könyvnek járó Janko Polić Kamov-díjat. Horvát fordította többek között Molnár Ferencről a *Pál utcai fiúkat*, Esterházy Pétertől a *Hrabal könyvét* és Bodor Ádámtól a *Sinistra körzetet*.

A *csalogány nyelve* fordítása Ladányi István munkája, akinek ez az első önálló szépirodalmi fordításkötete.

„A kisregényre összeálló elbeszéléskötetben egy már el- vagy letűnt, de bizonyos tekintetben mégis velünk élő korszak morzsáit csipegethetjük föl egy sokak számára szürrealitásnak tűnő és hallucinációkkal teli térben” – írja Sirbik Attila a kötet utószavában. Ušumović egy letűnt korszak képét adja vissza ezekben a novellákban. Jugoszlávia felbomlása után járunk, a délszláv háborúk korai időszakában a háborús hátrországban. Mindenféle szerzeteket felvonultat, Bácska térképét rajzolva fel közben, van itt bácskai bölcs, ügyes jégvágó, császári beamter, vízmérő, középiskolai asztalitenisz-edző, nagyvárosi történelemtanár, szabadkai japán free jazz zenészek a kilencvenes évekből, fura suhancok punk vezetővel...

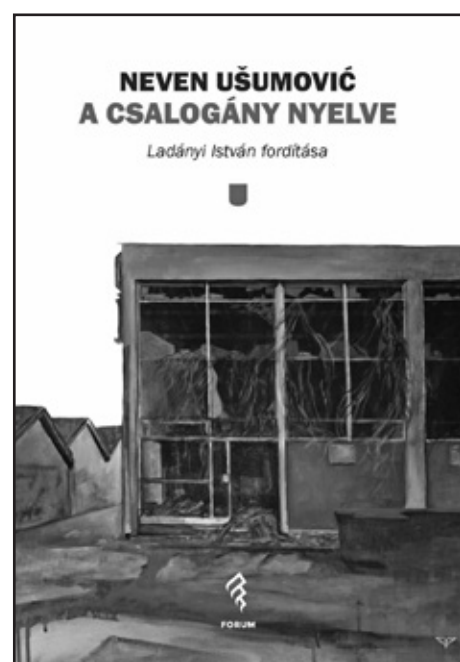
Szabadka pedig állandó és visszatérő helyszíne a történeteknek. „A hó gyorsan olvadt a Radic fivérek utca sárga téglaburkolatán. A teljes benzinhiány ellenére az autók kora reggel óta folyamatosan keringtek Szabadkán. Amikor a városatyák mintegy száz esztendeje úgy döntöttek, hogy égetett téglával borítják be a kocsiutat, a kocsi elé fogott lovak patájának kopogását hallucinálták, hogy milyen megnyugtatóan visszhangzik majd a kövezeten. Ugyanaz az utca most ájultan szendergett a dörömbölő gépkocsik elfojtott zajába burkolózva.”

Neven Ušumović egykori szabadkai lakosként Csáth Géza nyomában jár a *Mákszem* című novellában; azonos című 2009-es elbeszélésköteté-

ben (*Makovo zrno*) meg is jelöli, mivel kapcsolhatók össze az egyes darabok: Csáth Géza rövidtörténeteinek motívumai nyomán (Szabadka, 1887 – Subotica, 1919). Itt „a paratextus, a magyar szerzőre történő utalással, az alapvető életrajzi adatokkal, köztük a szülőváros és az elhalálozási hely magyar, illetve szerb megnevezésével jelzi, hogy Csáth novelláin túl a szövegek nyitnak Csáth Géza, illetve Brenner József életrajza, valamint Szabadka földrajzi-történeti helyszínei felé is, lehetővé téve, hogy a létesülő fiktív világba beleágyazódjanak a Csáth-novellák fiktív világából, illetve az irodalomtörténeti, történelemből és nem kevésbé a reáliák világából szerzett tapasztalataink” – írta tanulmányában Ladányi István. (*Között*. Híd, 2013. szept.) A novella legfőbb szöveg-előzménye a csáthi életmű: „Végre, végre megkaptam a főszerepet, végre itt a monológom, megszázszorozódva. Hálásan fordultam abba az irányba, amerre Jósikát láttam eltűnni az előbb, de nem vettem észre semmit. Elvakítottak a színpad reflektorai. Ha ez az a pillanat, amikor minden kívánságom teljesül, akkor nagy varázslónk teste, akit Jósikának becéztünk, már a tő fenekén nyugszik, egy vízinövényekből készült ágyon. Dicsőség neki!”

Határterületeken játszódnak a történetek, átvitt és konkrét értelemben is. Ugyanúgy, mint Csáthnál, aki folyamatosan különféle értelemben vett határterületeken mozgott, élet és halál, álom

Lódi Gabriella

és valóság határterületén. Az országhatárok nála csak az élete végén meghúzott határok által váltak jelentőssé, a kötet novellái pedig a kilencvenes évek háború okozta határmozgásai mentén térképezhetők fel.

A határ tulajdonképpen egy állapot, mely az álom és ébrenlét, képzelet és valóság közötti vékony mezsgyén található. Valahol ott, ahol Neven Ušumović hősei járnak, az idő nélkül való öröklét felé tartva: „Így csak fekszem, szememben a Nappal, lelkem elválik átfagyott testemtől, és kiéhezett ragadozóként elvegyül a halrajokkal a jég alatt, hogy megkaparintsa végre zsákmányát.”

színház

MŰVÉSZET

A zalai származású festő, Egy József mondta a művészetről, hogy „egy műnek a való értékét csak maga a mű mondhatja el, mások csak beszélhetnek róla”. Márpedig Yasmina Reza *Művészet* című előadásában bizony beszélnek róla. És nem is akár-hogyan! A Zentai Magyar Kamaraszínház február 27-én mutatta be a kortárs szerző szatiráját.

Yasmina Reza francia író nő kezdetben színésznőként dolgozott. A hírnevet *Művészet (Art)* című darabja hozta meg számára, amelyet több mint harminc nyelvre lefordítottak, és világszerte játsszák a színházak. A darabért Molière-díjjal jutalmazták. Londonban a West Enden bemutatott előadásért 1997-ben megkapta a brit Laurence Olivier-díjat, míg az eredeti előadása a Broadwayen 1998-ban a legjobb szórakoztatásért járó amerikai Tony-díjat. Az író nő sikerességét mi sem szemlélteti jobban, mint hogy egy másik darabját, *Az öldöklés istenét (Le Dieu du carnage)* filmvászonra vitte a híres rendező, Roman Polański. (Itt kell megjegyeznünk, hogy az ismert dráma- és regényírónak magyar felmenői is vannak, édesanyja budapesti hegedűművész nő volt.)

A *Művészet* című színdarab cselekménye három barátra és egy festményre épül. A cselekmény középpontjában egy kortárs műalkotás áll, egy fehér festmény fehér vonalakkal, ami rendkívül briliáns módon tölti be a szerepét, hisz heves érzelmeket vált ki a szereplőkből.

A darabban a festmény fel-feltűnik a színen, ennek ellenére mindig a középpontban marad. Vagy mégsem? A tör-

ténet cselekménye során a három férfi, Marc, Serge és Yvan barátságába tekinthetünk bele, amelynek állóvizét kavicsként fodrozza a méregdrága kortárs festmény, amelyet Serge megvásárol. Mindez nem is kavar-nagy port, ám Marc szemét szúrja, hogy barátja egy vagyont adott egy olyan műalkotásért, amely tulajdonképpen csak egy fehér lap. A művészetről alkotott különböző nézőpontok hamar feszültséget okoznak közöttük. Ebben a konfliktusba csöppen bele Yvan, aki épp a házasságát tervezgeti hisztérikus menyasszonyával. A barátok közötti véleménykülönbség próbára teszi barátságukat, de végül – némi csellel – helyrehozzák az ellentéteiket.

A darab göröcső alá veszi a művészet mibenlétének kérdését is. Az ember a közönség között ülve akaratlanul is elgondolkodik azon, hogy mitől lesz művészi a falra akasztott festmény, illetve mitől lesz számokkal kifejezhető értéke.

Tegyük fel bátran a kérdést: mi is a művészet? A mindenki által ismert esztétikai alkotótevékenység mint definíció csak egy általános meghatározása valami megfoghatatlannak, hiszen nincs egy varázslatos formulája annak, hogy mitől válik művészetté, műalkotássá valami. Minden a személyes nézőponttól függ, ami megegyezhet másokéval – ekkor közösen emeljük az adott alkotást a művészet szintjére. Illékony és megfoghatatlan dolog ez, szinte misztikus, amit megérinteni nem, csak megfigyelni lehet. Talán pont ez teszi különlegessé és igazán értékessé.

Miközben kényelmesen hátradőlve élveztem a színészi játékot, az az érzésem támadt, hogy borzalmasan éles és őszinte tükröképet mutat az előadás a nézőnek. A saját vagy a környezetünkben lévő barátságokra ismerhetünk, még ha ezt be sem merjük vallani magunknak. Viharos érzelmek jelennek meg a színpadon. A gögtől a kétszínűségig, a haragtól a sajnálatig széles palettán köszön vissza az érzelmek sokasága. Fájóan ismerős szituációkat láthatunk, amelyek között nem is egy akad, ami igazán vicces. Persze jókat derülünk a helyzeten, de a nevetésünket megfűszerezi az a fanyar szájjal, ami abból fakad, hogy már átélünk hasonló helyzeteket. És ezáltal hol könnyekig hatódunk, hol pedig keserűdes nevetésben oldódik a feszültség.

Lassan ráeszmél a néző, hogy már rég nem kortárs műalkotásról van szó, hanem az emberi kapcsolatokról. Az előadás fondorlatosan száll egyik témáról a másikra, könnyörtelen közönnyel csipegetve, boncolgatva őket. Mi is valójában a barátság? Miért van szükségem barátokra? Mi tartja össze a barátságot? Mennyit ér a barátság? Mind-mind olyan kérdések, amelyekre az előadás felhívja a figyelmünket. Remekül szemlélteti a darab az emberi kapcsolatok mibenlétét, a magának utat törő ego harcát a dominanciáért, az alá-, fölé- és mellérendelt szerepeket. Emellett szégyenlős gyerekként, szinte észrevétlenül feltűnik az őszinteség kérdése is. Lehetünk-e igazán őszinték anélkül, hogy megbántanánk másokat? Fontosabb-e az őszinteségünk, mint a barátság? Természetesen a darab megadja

Fotók: Herédi Krisztián

a válaszait a saját szereplőinek, akik erkölcsi és morális csatát vívnak egymással.

Meglepő könnyedséggel bontja ki a darab ezeket a témákat, hogy a néző ne érezze kényelmetlenül magát. Az ismerős helyzetek közelívé, a remek színészi játék és rendezés pedig kiváltképp élvez-

hetővé teszik az előadást. A díszlet egyszerű és visszafogott, ami kiemeli a színészi játékot, és erőteljesebbé teszi a párbeszédet.

A végén talán választ kapunk az előadás által feszegetett kérdésekre is. És talán kiderül, hogy a festmény – ahogy a művészet sem – nem csupán fekete vagy fehér.

Yasmina Reza: *Művészet*; Zentai Magyar Kamaraszínház
Szerkesztés: Marc: Virág György; Serge: Dévai Zoltán; Yvan: Szilágyi Áron.

Rendező: Mezei Kinga. Fordító: Bognár Róbert. Díszlet: Ondraschek Péter. Jelmez: Janovics Erika. Dramaturgiai munkatárs: Oláh Tamás.

könyv

MEGHALNI OLYAN / ÉLNI OLYAN

Székrenyes Miklós: *Meghalni olyan / Élni olyan*. Napkút Kiadó, Budapest, 2020

Vannak-e olyan találkozások az életünkben, melyek sorsdöntőek? Kötünk egy olyan barátságot, melynek hatására megváltozik az, ahogyan a világot látjuk? Előfordulhat-e olyan, hogy későbbi legjobb barátunk a fizikai térben évekkel korábban egészen közel volt hozzánk?

Székrenyes Miklós novella-hőisével mindezt megtörténik. Ahogyan sok más is, ami az általános emberi léthez kötődik. Megtudhatjuk a főhősről, mikortól lett tudatában annak, hogy az emberi lét véges. Nemcsak emiatt izgalmas ez a kötet, hanem a generációs élményekért is érdemes elolvasni. Ez a generáció a 1960-as évek végén született. A felnőttek Filtol ci-

garettát szívják, a gyermekek emlékezetébe beégnék a müncheni olimpia megrázó képsorai. Bizony, ez az esemény is a vakuemlékezet jellemzőivel bír.

A novella hőisének generációs élménye, amikor Gyarmati Andrea úszó második lett, és nem olimpiai bajnok. A gyermeki valóságban még ez a félrecsúszott világ is helyrehozható, győz az igazság, Gyarmati Andrea bajnok lesz.

A diktatúra ünnepei közül ironikus ábrázolásmódban megismerhetjük, hogyan zajlott le egy névadó ünnepség, amely a keresztelőt helyettesítette. Ma már múltbeli relikvia, akkor háborzongató valóság-nak számított.

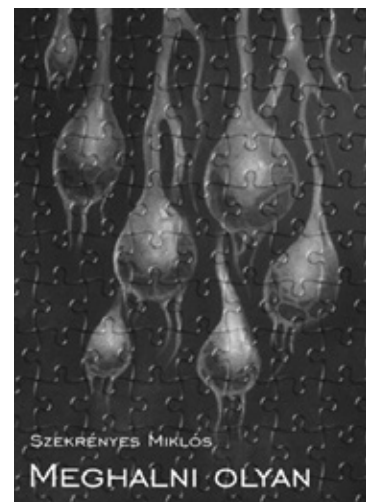
Saját generációnkkal a szocializációs élményeink hasonlóak. Félszavakból is értjük egymást. Székrenyes Miklós könyvében az fogott meg nagyon, hogy az ő generációjá-

nak – mely jelen esetben a nálam tíz évvel korábban születetteket jelenti – ugyanúgy megvannak a maguk kódjai és jelbeszédei. Számára 1984 volt a legboldogabb nyár. Bár e legboldogabb nyárba is beszüremkednek az intézeti gyerekek, akik szeretetre éhesek. Az ő generációja, ha punkzenét hallgatott, akkor a mára méltatlannul elfeledett Agydaganat nevű formáció hozta lázba. Ez azért fontos, mert a nyíregyházi együttest a titkosszolgálat olyanra ellehetetlenítette, hogy tagjai külföldre kényszerültek távozni. Így pert nem tudtak indítani ellenük, úgy, mint a CpG ellen. Újra szembesülhetünk a rendszer zártságával: a novella hőisé nem visz elég pontot a középiskolából, így főiskolai, egyetemi felvételi esélytelen. Vajon hány embert állított így parkolópályára évekre a diktatúra? Mivel átjelentkezni

nem lehetett, dolgozni kellett, és munka mellett felkészülni az újabb megmérettetésre, extrán nehezített pálya volt ez. A kötetben megelevenednek a rendszerváltás turistaélményei is, még a zokniban csempészett valutákról is olvashatunk.

A könyv zsebkönyv nagyságú, így bárhová magunkkal tudjuk vinni. Érdekessége, hogy kétfelől is olvasható. Az egyik oldala az *Élni olyan*, a másik a *Meghalni olyan* novelláit tartalmazza. Ez a tagolásmód segíti az olvasói értelmezést is: ha épp a lét derűsebb oldala áll hozzánk közel, akkor az életnovellákat válasszuk, ha gyászolunk, vagy az élet nagy kérdésein töprengünk, akkor a halálnovellákat. Vannak olyan motívumok, melyek mindkét kötet részben szerepelnek, de ez nem zavaró, kicsit olyan, mint ha a kötetet átszövő folyamatos ironia ebben is jelen lenne.

Tóth Eszter Zsófia

Székrenyes Miklós kötet szeretteti és ironikus rápillantás is saját gyermek- és ifjúkorára, a diktatúra azon éveire, amikor még sejteni sem lehetett, hogy mindennek egyszer vége szakad, és beköszönhet a szabadság. Egy mára már le-tűnt világ, esendő, de érzelmes emberhőisével, érdemes arra, hogy megismerjük.

HOL VAN AZ IGAZSÁG?

Csik Mónika

A Szabadkai Gyermekszínház *Lúdas Matyi* című, legutóbbi produkciója sokszínű és sokrétű előadás, hiszen egyaránt épít az irodalmi hagyományra, a népzene, a néptáncra és a középkori commedia dell'arte játéktílusára. Hernyák Zsóka dramaturg Fazekas Mihály azonos című elbeszélő költeményét vette alapul, amely az 1815-ös megjelenése óta nagy népszerűségnek örvend a magyar kultúrán belül. Mindannyian ismerjük Matyi, a kis libapásztor történetét, akinek lúdait elkobozza Döbrögi uraság, és pénz helyett botütésekkel fizet értük. A fiú elkéséredésében megfogadja az úrnak, hogy „háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza”, majd a történet a továbbiakban az ügyesen kivitelezett bosszúról szól, fő motívuma a zsarnokság elleni lázadás.

Bár Fazekas Mihály „négy levonásban” megírt, eredeti magyar regének nevezte művét, az alapja vándormotívum, amely az asszír, babilóniai mesévilágban gyökerezhet. Fazekas Mihály

azonban magyar történeté alakította, hiszen cselekményét a középkori Magyarországra helyezte, Döbrögi magyar földesúr s a jobbágysai is magyarok. A népnyelv jellegzetességeit, tájszavait is beleépítette költeményébe, s a magyar ember gondolkodásmódja, erkölcsi magatartása, világszemlélete is benne foglaltatik. Bár több feldolgozása is született az alapműnek – gondoljunk csak Mórincz Zsigmond vásári komédiájára; az 1949-ben bemutatott, Nádasdy Kálmán és Ranódy László rendezésében készült filmváltozatra (ez volt az első teljes hosszában színes magyar film); vagy Dargay Attila 1977-ben készített, egész estés rajzfilmjére –, mindegyik adaptáció követte az eredeti cselekményt, legfeljebb apróságokban, például a ludak és a kimért botütések számában módosítottak. Így tett a jelen előadás dramaturgja Hernyák Zsóka is, aki tömörítette a cselekményt, a háromszor ötven botütést háromszor tízre plusz a ráadásra mérsékelte, és a

hús lúdból egyet helyezett a cselekménybe, annak is a közepébe, a főhős „kenyeres pajtásává”, cimborájává, hú kísérelőjévé téve őt. A darab nyelve azonban szakít az eredeti időmértékes, hexameterekből álló versellessel, a mai élőbeszédet alkalmazza, népnyelvi kötődése mindössze néhány magyar közmondás felidézésében valósul meg. Szükség is van e sűrítésre és aktualizálásra, hiszen a szűk órát kivevő, elsősorban gyerekeknek szánt (bár a felnőtteknek is roppant élvezhető) előadás legkevésbé a szövegre összpontosít, a beszéd helyét a népzene, a néptánc és a színpadi mozgás veszi át. Hernyák György rendező azon törekvése, hogy amit zenével, táncsal ki lehet fejteni, ott ne terhéljék a közönséget temérdek szöveggel, egy rendkívül mozgalmos, szórakozta-

tó és újszerű előadást eredményezett, hiszen a színpadra tett zenés-táncos produkció minden pillanatában leköti a néző figyelmét, mind zenéjében, mind látványvilágában figyelemre méltó. Egyaránt köszönhető ez a remek színészi játéknak, a produkció sajátos mozgásrendszerének, az inspiráló zenének, a látványos stúdiótechnikai megoldásoknak, valamint a találó díszletnek és jelmezeknek is.

Az előadásban egyaránt szerepelnek a gyermekszínház állandó színészei, színinövendékek, valamint egy gyermekszínházi is, a gyerek Lúdas Matyit rátermetten alakító Magyarika Márkus személyében, és legyenek fő(bb) vagy epizódszereplők, mindannyian remekelnek. A ludat alakító Gál Elvira mind játéknak, mind ötletes jelmezenek köszönhetően végig az előadás központi szereplője-motorja, figurája folyton meg-megújuló humorforrás. A felnőtt Matyit, az álruhás olasz ácsmestert és a német doktort játszó Varga Benjámin alakítása szintén sokoldalú és elismerésre méltó, ahogy a Döbrögit játszó, leginkább gurulva közlekedő Ágyas Ádám karaktermegformálása is. A mellékszereplők közül kiemelendő Fridrik Gertrúd, aki narrátorként és Matyi édesanyjaként is színpadra lép. Hozzá köthető az előadás emlékezetes jelenetei közül kettő is: az egyik, amikor bábfigurából emberszereplővé alakul át a színpadon, a másik pedig a légyfógó jelenet, amikor léhűtő, lusta fiát okítja. Ezen jelenetek profizmusa igazolja, hogy a legkisebb karakterszerepben is brillírozhat a jó színész.

Az előadás mozgásrendszere két részre osztható, a néptáncra és a commedia dell'arte elemeiből építkező mozgásrendszerekre. Előbbinek szakavatott ismerője Kovács Tibor egri néptáncpedagógus, az előadás koreográfusa. Ő Bakos Árpád népies dallamaihoz alakította a cselekményt kísérő táncokat, belehelyezte az eredeti magyar néptánc elemeit a színpadi mozgásba, neki köszönhetően az eltáncolt motívumokkal is „mesélhetnek” a színészek. A tánclemekekkel harmóniában lévő színpadi mozgás pedig a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem rendező szakos mesterhallgatójának, a szabadkai Ricz Árminnak a munkáját dicséri, aki

a commedia dell'arte elemeiből építkező színpadi mozgást hozott létre. Ennek legjellemzőbb részei a tökéletesség gyakorolt mozdulatok, valamint a színészek testbeszéde, hiszen a történeteket kifejezőbbé teszik. Kovács Tibor és Ricz Ármín együttműködésének eredményeképp a feszes, harmonikus mozgásrendszer emeli az előadás színvonalát.

Ifj. Kucsera Géának köszönhetően a kivetítésen és árnyjátékokon alapuló stúdiótechnika változatossá tette az előadás látványvilágát, amelyhez Saša Senković díszletei és Blagovesta Vasileva jelmezei egyaránt sokat adnak hozzá. A minimalista, ám látványos díszlet legeredetibb megvalósulása Döbrögi épülő várának fejen álló, tetrizkockákat imitáló megjelenése, a látványos jelmezek közül pedig a már említett libajelmez mellett kiemelhető a földesúr hajdúinak öltözéke és sajátos fizimiskája, fölfelé, lefelé és mindenfelé kunkorodó óriásbajuszokkal egyetemben. E bajuszcsodák megidézik Vig Balázs *Három bajusz gazdát keres* című meseregényének ikonikus szereplőit, a *Kunkori koma*, *Kedves bajusz* és *Harcosa szomszéd* nevezetű bajuszokat, akik világgá mennek, hogy ideális gazdát találjanak maguknak. Ezáltal üzenhetjük meg a szerzőnek, hogy bajuszai jó helyre kerültek a Szabadkai Gyermekszínház fogdmegjeinek orra alatt, sok derűtséget okozva a nézőtérben gyerekek, felnőttek egyaránt.

A remek dinamikájú, látványos és mulatságos előadás a szórakoztatáson túlmenően diszkrétan felteszi az elnyomás ellen lázadók alapkérdését: „Hol itt az igazság?” A választ pedig kiki leszűrheti saját belátása szerint. Az előadás készítői mindenestre a Fazekas Mihály-i alap gondolatot fogalmazták meg Döbrögi karakterének személyiségfejlődésében, miszerint az igazság úgy billen helyre, hogy az elnyomottak hathatós közbenjárására az elnyomó „megszelídül”. A Szabadkai Gyermekszínház legújabb előadásának zsarnoka, ha nem is „javul meg”, mint az elbeszélő költeményben, de harmadjára már megadón veti alá magát a botozásnak, „Nyomjad!” felkiáltással. Matyi pedig, mindannyiunk meglegedésére, harmadszor is megadja neki, ami kijár, tíz botütést, természetesen ráadással.

TÁNC, MESE, JÁTÉK

Lukács Lilla

Gyermekkorom egyik meghatározó meséje a *Lúdas Matyi*. Dargay Attila 1977-es egész estés mesefilmjét megszámlálhatatlanul sokszor láttam – még VHS-kazettán –, és valahogy mindig az új év első napjának meleg, kényelmes, az előző éjszakázástól kábult, a szármától jóllakott érzése jut róla eszembe. A nem csak gyerekeknek szóló mese igazi magyar filmklasszikus. Aztán ott van Nádasdy Kálmán és Ranódy László 1949-es filmadaptációja, amely az első színes magyar film, Soós Imre főszereplésével, akinek szuggesztív jelenléte a mozivászonra beleégett a magyar filmtörténetbe, töme-

gesen ájultak el tőle a moziban a lányok, nők, nézők. Én valamivel az 1950-es évek után láttam csak a filmet, de egy kicsit azóta is szerelmes vagyok Soós Imrébe.

A *Lúdas Matyi* olyan történet, amelyből fontos és meghatározó alkotások születtek, generációkat tanított, tanít meg valami nagyon lényegire – hogy ki kell állni magunkért, az igazunkért, és nem szabad hagyni megfélemlíteni magunkat.

Az eredeti mű Fazekas Mihály elbeszélő költeménye, 1804-ben íródott. A mű előtti latin kétsoros jól leírja tanulságát: Szegénytől félj, akármilyen nagy úr vagy is, / Furfangja

mindig módot lelhet bosszúra. (Terényi István ford.) A történet szerint a szegény parasztyerek, Lúdas Matyi édesanyjával nagy nélkülözésben él. Egyszer csak kihirdetik, hogy vásár lesz Döbrögön, ahová Matyi elhajtja a család minden vagyonát, a hús libát, hogy eladja ott. A gazdag, öntelt Döbrögi földesúr már régóta sajátos módon vásárolt a döbrögi vásárban. Vagy maga szabta meg az árat, vagy ha túl drágának ítélte meg, elvette azt, ami kellett neki. Ez történt Matyi libáival is – Döbrögi csak sokkal kevesebbet ajánl, mint amennyit Matyi kért a szárnyasokért. Mivel az adásvételre köl-

csönös beleegyezés hiányában nem kerül sor, Döbrögi elveszi az állatot, a fiút pedig ötven botütéssel móresre tanítja. Lúdas Matyi megfogadja: „Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza!” Természetesen a mese végére Döbrögi meg is kapja háromszorosan a jussát, Matyi leveri rajta saját igazát, közben pedig neveltség tárgyává teszi a magát teljhatalmúnak vélő, rátartó uraságot. A gonosz elnyeri méltó büntetését, a főhős pedig bizonyítja erkölcsi fölényét és igazságát – nagyszerű alapanyag és történet egy gyermekelőadáshoz is.

A Szabadkai Gyermekszínház magyar társulata 2022.

február 19-én mutatta be a *Lúdas Matyi* című táncmesejátékot, Hernyák György rendezésében, a közönségben én is ott voltam, valahol a hátsó sorokból vártam, hogy elvarázsoljon a történet – a filmes, animációs, irodalmi feldolgozások után – színpadi adaptációja is.

Nagyon izgalmas műfaj a gyermekszínház. A felnőttek a felnőtt színházban illedelmesen figyelnek, ügyelnek arra, hogy ne hangosan ásítózzanak, vagy hogy a lehető leghalkabban nyissák ki a csörgős cukorkapapírt, a darab végén pedig tapsolnak még akkor is, ha nem tetszett nekik az előadás.

folytatás a 16. oldalon

Legfeljebb hazafelé, az autóban beszélnek meg egymással, hogy mennyire unatkoztak. A gyerekek nem várják ki, hogy az autóban megvitathassák a látottakat, esetükben mindjárt van visszajelzés. A gyerekszínházban nincs jól nevelt figyelem, csak kiérdemelt figyelem van. Szóval, beültem a hátsó sorba, hogy az előadás mellett figyeljem a reakciókat is.

A *Lúdas Matyi* a műfaját tekintve igen izgalmas projektum – az alkotók meghatározása alapján a középkori olasz gyökerű commedia dell'arte műfaji jegyeire építettek, ahol nagy hangsúlyt kap a színpadi mozgás, a szándékosan eltúlzó karakterek, mozdulatok, gesztusok. A jelenetekben továbbá a burleszk jegyei is felbukkanak, még inkább alátámasztva a karakterek és a cselekményszál komédiajellegét. A történetmesélést a narráció jellemzi, az egyes jelenetek közötti átkötésként előregördíti a cselekményt, dinamikussá téve azt. Az előadás elején megszólítják a közönséget – ennek pedig a közönség korosztályának szempontjából fontos szerepe van, bevonódnak a történetbe, ezzel pedig egy sokkal közvetlenebb hangulatban folyik a mese. A darab az alkotók meghatározása szerint táncmesejáték, és ennek mindegyik eleme

fontos a végeredmény kialakulásában – a tánc, a mese és a játék is. A történet ábrázolásmódja sokszínű: a prózai jelenetek mellett megjelenik az árnyjáték, valamint a bábozás is, amelyek rendkívül kreatív szintet visznek az előadásba, még játékosabbá teszik azt. A darab egészét tekintve a (nép)táncnak és a zenének meghatározó szerepe van – Bakos Árpád zeneszerző mesebeli-népzenei világa és az ahhoz szervesen illeszkedő játékos koreográfiák egy igen vidám, minden értelemben színes mesevilágot hoznak létre.

A *Lúdas Matyi* ötven percét érezhetően értő figyelemmel kísérte a gyermekközönség, ez pedig csak azért lehet, mert az előadás és annak minden alkotója kiérdemelte a figyelmüket.

Fotók: Molnár Edvárd

Lúdas Matyi

Rendező: Hernyák György
Zeneszerző: Bakos Árpád
Dramaturg: Hernyák Zsóka
Koreográfus: Kovács Tibor
Színpadi mozgás: Ricz Ármin
Díszlet: Saša Senković
Jelmez: Blagovesta Vasileva
Játsszák: Fridrik Gertrúd, Gál Elvira, Kocsis Endre, Greguss Zalán, Kalmár Ákos m. v., Ágyas Ádám f. h., Kőműves Csaba f. h., Varga Benjámín f. h., Magyarka Márkusz m. v. / Magyarka Alex m. v.

Ujjgyakorlat

Blazsanyik Zsaklina

Tánc

Nemrég indult ez a tánc,
S azóta szorít a lánc.
Nem ismerem a lépéseket,
És csak halmozom a kérdéseket.

Csak elesem vagy megbotlom,
Száz új lépés van, azt is elrontom.
Félek, hogy itt ragadok...
Kapálózom, de egyre jobban tapadok.

A lábam reszket,
Állítólag mindig jön az új kezdet.
Csak azt érzem, hogy a parkett megnyílik.
Itt már a talaj sem igazi, hisz örvénylik.

Senki

Senki akarok lenni!
Kisgyerekként cukrot csenni.
Elhinni még azt, amit mesélnek,
és hallgatni azt, amit zenélnek.

Senkiként felfedezni valahol messze,
Kolumbuszként, inkognitóban, persze.
Eljátszani az angolt
úgy, hogy a nyelvtudásom a pincében landolt.

Kikérni a számlát,
majd kifejezni a hálát.
Senkinek sem elárulni a nevem,
valakinek csak úgy odaadni a kezem.

Elhinni, van olyan, hogy szeret,
majd betölteni minden üres helyet.
Még így is egy senki maradni,
aztán úgy magamban ezért sírva fakadni.

Felvállalni a hitet,
levenni a sminket.
Tudni azt, hogy valakit érdekelisz,
de nem úgy, hogy közben térdelsz.

Jó elhinni, hogy senkiként elvagy,
hisz olyankor csak te vagy.